ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПРОТИДІЯ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОМУ НАСИЛЬСТВУ:

досвід територіальних громад Івано-Франківщини

NGO «CENTER FOR POLITICAL AND EUROPEAN INTEGRATION STUDIES»
ГО «ЦЕНТР ПОЛІТИЧНИХ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»

ORF NACHBAR IN NOT

Gefördert durch die Österreichische Entwicklungszusammenarbeit

HILFSWERK

ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПРОТИДІЯ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОМУ НАСИЛЬСТВУ:

досвід територіальних громад Івано-Франківщини

Івано-Франківськ
2026

Посібник розроблено ГО «Центр політичних та євроінтеграційних досліджень» на замовлення Представництва Hilfswerk International Україні в рамках проєкту «Neighborhood Center for conflict-affected people in Western Ukraine», що реалізується Представництвом Hilfswerk International в Україні за фінансової підтримки фонду «NACHBAR IN NOT» та Австрійської агенції з розвитку (Austrian Development Agency).

Цей посібник відображає глибоку та тривалу прихильність Hilfswerk International до гендерної рівності та прав людини як основних принципів, що лежать в основі всієї нашої роботи. Ґрунтуючись на нашому переконанні, що тривалі зміни починаються з розширення прав правовласників та підзвітності інституцій, посібник було розроблено з метою перетворення доказів, думок та життєвого досвіду на практичні інструменти для дій на рівні громади. Щоб забезпечити сильну місцеву відповідальність та актуальність, Hilfswerk International у партнерстві з НУО «Центр політичних та євроінтеграційних досліджень» провела глибокий аналіз та спільно розробила рекомендації, що враховують контекст щодо гендерної нерівності та гендерного насильства. Розроблений в рамках нашого проекту, посібник є нашим внеском у створення безпечніших та справедливіших громад, де права та гідність жінок, дівчат, хлопців та чоловіків однаково поважаються, захищаються та підтримуються.

Стоянка Манолчева
Гендерна експертка
Регіональна Менеджерка Hilfswerk International (Україна та Центральна Азії)

Цей посібник є результатом системної роботи з територіальними громадами Івано-Франківської області в умовах війни. В його основі — реальні дані, досвід органів місцевого самоврядування, соціальних служб і мешканців громад, зокрема внутрішньо переміщених осіб, які безпосередньо стикаються з викликами гендерної нерівності та гендерно зумовленого насильства.

Матеріал поєднує необхідну аналітичну рамку з практичними інструментами для щоденної роботи: рекомендаціями, алгоритмами реагування, прикладами рішень і підходами до оцінки ефективності. Ми пропонуємо цей посібник громадам як прикладний ресурс для планування, міжвідомчої взаємодії та ухвалення управлінських рішень, спрямованих на підвищення безпеки, справедливості й згуртованості — там, де права і гідність кожної людини мають реальне значення, а не залишаються формальністю.

Олексій Зайцев
Голова Представництва Hilfswerk International в Україні

Результати дослідження особливо цінні тим, що звертаються до реальності малих громад і сіл, де проблеми безпеки та насильства часто залишаються невидимими через віддаленість, замкнутість середовища й обмежені можливості отримати допомогу. Текст не відривається від життя людей на місцях і точно передає контекст, у якому рішення ухвалюються не в кабінетах, а в щоденній взаємодії між мешканцями, місцевими службами та лідерами громад. Саме така приземленість робить матеріал важливим для поширення на найпершому рівні реагування — там, де навіть невеликі зміни можуть мати суттєвий вплив на відчуття безпеки, довіри та підтримки в громаді.

Василь Чорнописький
Проєктний менеджер Представництва Hilfswerk International в Україні

Дозволяється відтворення, копіювання та використання матеріалів цього посібника з некомерційною метою за умови посилання на джерело. Матеріали можуть використовуватися для освітніх, інформаційних та аналітичних цілей із дотриманням авторських прав.

© 2026

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень і позначень 4
Передмова 5

Базові поняття та нормативна рамка

Що таке гендерна рівність? 7
Правові та інституційні засади забезпечення гендерної рівності в Україні 15
Європейська хартія рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад: зміст і значення для органів місцевого самоврядування 20
Що таке ГЗН: типи, прояви, причини 25
Гендерно зумовлене насильство в умовах воєнних дій та реагування на рівні територіальних громад 28

Результати та практичні інструменти

Методологія дослідження 35
Ключові спостереження та інсайти дослідження у громадах 39
Дотримання прав людини та гендерні ролі — аналіз результатів дослідження 42
Пропоновані зміни для покращення ситуації та ефективної протидії ГЗН 66
Інструменти для оцінки ефективності роботи громад у сфері запобігання та протидії ГЗН 77
Рекомендації для громад щодо посилення системи запобігання та протидії гендерно зумовленому насильству 88
Словник термінів з гендерної теорії 95
Ключова література та нормативні акти 105
Додатки 107

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ І ПОЗНАЧЕНЬ

ВПО	Внутрішньо переміщена особа
ГЗН	Гендерно зумовлене насильство
КДО	Консультативно-дорадчий орган
НУО	Неурядова організація
ОГС	Організації громадянського суспільства
ОМС	Органи місцевого самоврядування
ООН	Організація Об'єднаних Націй
СЖО	Складні життєві обставини
ЦССДМ	Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді

ПЕРЕДМОВА

Права людини — це не лише норми міжнародних документів чи положення законодавства. Це, передусім, щоденна практика гідності, рівності та безпеки, що починається у громадах — там, де люди живуть, працюють, виховують дітей і творять спільне майбутнє. Саме громада є тим середовищем, де повага до прав людини або формується, або втрачає своє значення.

Сьогодні, коли українське суспільство проходить через випробування війною, економічними труднощами та масштабними соціальними змінами, особливої ваги набуває тема протидії гендерно зумовленому насильству. Це явище не знає меж — воно пронизує всі соціальні сфери, підриваючи основи довіри, безпеки та справедливості. Водночас саме територіальні громади стають тим осередком, де можливе реальне запобігання, виявлення і подолання насильства через партнерство влади, освітніх і соціальних інституцій, громадських організацій та активних громадян.

Цей посібник підготовлено за результатами дослідження, проведеного в шести громадах Івано-Франківської області — Богородчанській, Болехівській, Верховинській, Городенківській, Коломийській та Перегінській. Його метою було виявити реальний стан розуміння проблеми гендерно зумовленого насильства, оцінити рівень готовності місцевих структур до реагування та визначити потреби, бар'єри й успішні практики у сфері захисту прав людини.

У ході дослідження проведено серію фокус-групових дискусій та глибинних інтерв'ю із представниками органів місцевого самоврядування, консультативно-дорадчих органів, громадських ініціатив та активними мешканцями.

Ми прагнули почути не лише статистику, а живі голоси людей — як вони сприймають рівність і безпеку, як оцінюють наявні сервіси допомоги, що заважає постраждалим отримати підтримку, і які зміни громади вважають найнеобхіднішими.

Ми запитували:

- Чи дотримуються права людини у вашій громаді?
- Які групи є найбільш уразливими?
- Чи знають люди, куди звернутися по допомогу?
- Що може зробити влада, школа, соціальна служба, щоб запобігти насильству?

Відповіді були різними. Одні респонденти говорили про наявність програм підтримки, інші — про байдужість і страх. Але всіх об'єднувала спільна думка: насильство — не приватна справа, а проблема спільноти, і саме громада здатна стати місцем, де воно припиняється.

Мета цього посібника — представити аналітичні результати дослідження та запропонувати практичні рекомендації для громад, що прагнуть створити ефективну систему запобігання та протидії гендерно зумовленому насильству.

Видання поєднує аналітичний огляд проблематики з методичними інструментами: рекомендаціями для органів влади, алгоритмами реагування, зразками документів, методиками проведення гендерного аналізу та чеклістами для міжсекторальної взаємодії.

Ми переконані, що цей матеріал стане не лише результатом дослідницької роботи, а й дороговказом для подальших практичних дій. Адже безпечна громада — це не лише територія без насильства, а простір, де цінується людська гідність, взаємоповага та співучасть.

Цей посібник — про досвід громад Івано-Франківщини, які вчаться будувати суспільство рівності, довіри та захищеності — там, де кожна людина має право на безпеку і підтримку.

ЩО ТАКЕ ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ?

Гендер означає соціальні характеристики, можливості та взаємини, пов'язані з тим, як у суспільстві сприймають жінок і чоловіків, дівчат і хлопців. Ці характеристики та очікування формуються соціально, залежать від культурного й історичного контексту та можуть змінюватися з часом.

Гендер — це не про біологію, а про правила, за якими суспільство розподіляє ролі, ресурси й можливості між жінками та чоловіками. Те, що ми звикли вважати «природними» відмінностями, часто є результатом історично змінних очікувань і норм, що сформувалися під впливом культури, освіти, інституцій та звичок [4].

Гендерна тема — це не про «права жінок у вакуумі», а про те, як у кожній сфері життя громади вибудовуються взаємини між статями. І коли ці взаємини стають більш рівноправними, виграє не одна група, а все суспільство: зменшується напруга, зростає довіра, а права людини перестають бути абстракцією, вони втілюються у щоденних рішеннях.

Гендерні питання присутні скрізь, від мови й освіти до транспорту й місцевого бюджету. Тому їх не можна вважати дрібницею чи «особливою темою для активістів» — це інструмент, який дозволяє переглянути звичні процеси й зробити політику справді ефективною для всіх.

Сьогодні в Україні гендерна політика лише починає набувати чітких форм. Попри наявність декларацій, у багатьох державних і партійних документах усе ще бракує конкретики: не прописані потреби чоловіків і жінок, не описано механізмів реалізації рівності, а також не визначено критерії успіху [8-13].

Довгий час гендерний підхід зводився до логіки «допомоги жінкам», однак без глибшого, симетричного перегляду ролей та умов для чоловіків такий підхід не працює.

Тому Україні потрібна нова концепція, що грунтується не на захисті, а на рівності можливостей — для кожного, незалежно від статі.

Індекс гендерного розриву (Global Gender Gap Index) від Світового економічного форуму щороку вимірює, наскільки жінки та чоловіки мають рівний доступ до ресурсів і можливостей. Він охоплює 14 показників у чотирьох сферах: економічна участь і кар'єрні можливості, освіта, здоров'я й тривалість життя, а також політичні права та представництво. Шкала індексу — від 0 до 1: нуль означає повну нерівність, одиниця — повну рівність. Значення читається як частка «закритого» розриву, тож зручно відстежувати динаміку в часі й порівнювати країни між собою [1].

Україна належить до європейського регіону, який загалом має найвищий рівень гендерного паритету у світі. Третина країн Європи входить до топ-20, а лідери — Ісландія, Норвегія та Фінляндія — очолюють рейтинги не лише в регіоні, а й глобально. Водночас Угорщина, Чехія та Кіпр замикають європейський список. За нинішніх темпів, Європа може вийти на повну гендерну рівність приблизно за 67 років. У 2024 році Україна посіла 63 місце в рейтингу зі 146 країн (чим вижче місце, тим менший гендерний розрив). Так, у 2022 Україна була на 81-му місці, а у 2023 — на 66-му. У цілому гендерний розрив в Україні щороку зменшується.

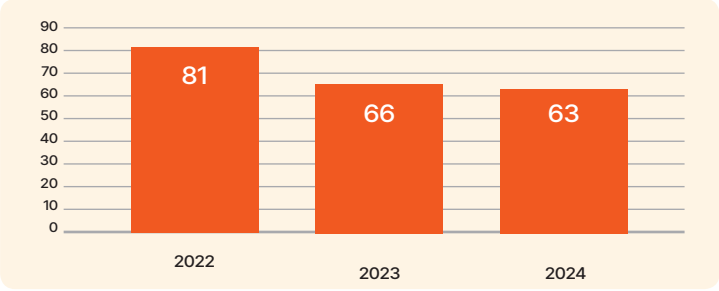

Аналізуючи дані можна відмітити, що найбільший ріст в рейтингу відбувся за категорією освіти, де у 2024 році було

досягнуто повної гендерної рівності. У економічній сфері Україна піднялася з 62-го на 40-е місце в рейтингу країн, а в політичній категорії — на 91 місце відповідного рейтингу. Найгірша ситуація у сфері здоров›я і тривалості життя, де відбулося падіння в рейтингу на 5 пунктів з 37-го до 42-го місця в рейтингу країн.

Гендерні ролі не є сталими. Вони залежать від культури і змінюються з часом. Історично суспільство очікувало від жінок і чоловіків різної поведінки. У патріархальних укладах жінка передусім мама, домогосподарка і доглядальниця. Чоловік батько, годувальник і захисник, той, хто здобуває ресурси.

Сьогодні картина поступово змінюється. Для жінок робота поза домом стала звичною і суспільно прийнятною, хоча від них часто й далі чекають поєднання професії з основним тягарем домашньої праці. Від чоловіків переважно очікують ролі працівника і керівника. Участь батька в догляді за дітьми та побуті нерідко лишається невидимою.

Таблиця нижче систематизує типові проблеми та сигнали гендерної нерівності у громадах, їх можливі наслідки та приклади практичних дій для реагування. Матеріал може бути використаний як допоміжний інструмент для первинної оцінки ситуації, планування змін та вдосконалення місцевих політик і сервісів

Проблема або сигнал	Наслідок	Дії або рішення
У місцевих практиках зберігаються упереджені вимоги до зовнішності та поведінки жінок і чоловіків, що задають різні правила для однакових ситуацій.	Частина мешканців системно втрачає доступ до ресурсів, впливу та справедливого ставлення у щоденній взаємодії з установами громади.	Переглянути локальні регламенти і довести їх до публічного стандарту рівності, створити прості та дієві канали скарг і захисту для всіх груп населення.
У мові ділового спілкування і в офіційних документах зберігаються стереотипні назви професій і звертань.	Формуються невидимі бар'єри для участі жінок і чоловіків у сферах, що історично асоціювалися лише з однією статтю.	Запровадити гайд зі стилю для установ, використовувати нейтральні форми назв і звернень та регулярно оновлювати шаблони документів.

В окремих рішеннях і комунікаціях відтворюється контроль над тілом та сексуальністю жінок і чоловіків.	Погіршується добробут і психічне здоров'я людей, зростає недовіра до влади і соціальних служб.	Проводити системну просвітницьку роботу та забезпечити доступ до підтримки постраждалих, включно з протоколами взаємодії служб і невідворотною відповідальністю кривдників.
Оплачувана праця офіційно враховується, а неоплачувана домашня та доглядова праця залишається майже невидимою.	Економічний внесок частини мешканців занижується, а рішення щодо бюджетів і сервісів ухвалюються на неповних даних.	Включити облік годин догляду і хатньої праці до місцевої аналітики, розробити програми підтримки сімей та людей, які здійснюють догляд.
Жінки частіше несуть подвійне навантаження поєднуючи роботу поза домом і повний спектр домашніх обов'язків.	Хронічна втома зменшує можливості для освіти, перекваліфікації та кар'єрного зростання, що відтворює нерівність.	Розвивати послуги догляду за дітьми і літніми людьми, впроваджувати гнучкі графіки та підтримувати рівномірний розподіл обов'язків у сім'ї.
Домашні обов'язки часто за замовчуванням приписують жінкам, навіть коли обидва партнери працюють.	Знижується економічна активність і мотивація, зростає ризик конфліктів у сім'ї та вигорання.	Проводити інформаційні кампанії про партнерські ролі та стимулювати участь батька у догляді на рівні місцевих програм.
Очікування щодо ролей у сім'ї часто не узгоджені між партнерами та родинами.	Зростає кількість побутових конфліктів і погіршується якість взаєморозуміння між членами родини.	Запустити програми сімейного консультування та медіації, а також навчальні зустрічі про домовленості і планування спільного побуту.
У частини батьків бракує часу і доступних сервісів підтримки.	Скорочуються можливості для продовження освіти і участі в житті громади, особливо для молодих матерів і батьків.	Розширити мережу садочків, груп продовженого дня і послугу соціального няні, щоб зменшити навантаження на сім'ї.
Домашнє насильство зберігається як масштабна проблема з соціальними та психологічними коренями	Порушується безпека і здоров'я людей, травматичний досвід передається між поколіннями та підриває довіру до інституцій.	Забезпечити притулки і гарячі лінії, навчити фахівців первинної ланки, налагодити міжвідомчі протоколи та моніторинг справ
На ринку праці трапляються оголошення і процедури добору, що натякають на бажану стать кандидата.	Жінки і чоловіки втрачають рівний доступ до престижних і високооплачуваних посад, посилюється сегрегація за галузями.	Ухвалити стандарти вакансій без згадки статі, проводити відкриті конкурси і впроваджувати сліпий відбір резюме на першому етапі.

На вході в професії діють стереотипи щодо «чоловічих» і «жіночих» занять.	Кандидаткам і кандидатам із рівною кваліфікацією пропонують нерівні стартові позиції і траєкторії розвитку.	Навчити HR і керівників розпізнавати упередження, встановити прозорі критерії оцінювання компетенцій.
Зберігається різниця в оплаті праці при схожих вимогах і відповідальності.	Нерівність доходів накопичується упродовж життя і відображається на пенсіях та соціальній захищеності.	Провести аудит зарплат, запровадити грейди і відкриті діапазони оплати з регулярним публічним оновленням.
На етапі підвищень спрацьовує ефект скляної стелі без формальних заборон.	Жінки частіше зупиняються на середній ланці управління, втрачаючи можливості впливу і зростання.	Ввести менторські програми і цілі за різноманіттям, публікувати прозорі критерії підвищень і відслідковувати прогрес.
В освіті та науці діє ефект труби що протікає коли на кожному вищому щаблі частка жінок зменшується.	Система втрачає підготовлених фахівчинь, а інституції недоотримують кадрового потенціалу.	Створити маршрути повернення після декрету, підтримати гнучкі формати зайнятості і наставництво на перехідних етапах.
У суспільній свідомості зберігається настановлення що навіть успішна фахівчиня насамперед має відповідати домашнім ролям.	Частина жінок стримує власні амбіції, що зменшує інноваційність і конкурентоспроможність місцевої економіки.	Проводити програми лідерства для жінок і підтримувати партнерські сімейні ролі через позитивні приклади та локальні медіа.
У політиці та представницьких органах жінки недопредставлені, особливо на вищих рівнях.	Рішення менше враховують щоденні потреби сімей, освіти, охорони здоров'я та базової інфраструктури.	Заохочувати участь жінок у дорадчих органах і місцевому самоврядуванні та забезпечувати прозорі умови доступу до списків.
Партійні процедури добору кандидатів часто залишаються непрозорими і ресурсномісткими.	Нові лідерки і лідери з громад рідше потрапляють до списків, що знижує оновлення політичних еліт.	Домагатися оприлюднення правил добору, публікувати відкриті рейтинги кандидатів і підтримувати конкуренцію ідей.
У публічному дискурсі тримаються стереотипи про нібито нездатність жінок до політики.	Зростає недовіра виборців і зменшується готовність підтримувати кандидаток навіть за рівних програм і досвіду.	Поширювати історії успіху і проводити відкриті дебати з участю експерток та представниць громад, щоб змінювати очікування.

Гендерні ролі не є незмінними, а формуються культурою і змінюються з часом. У патріархальному суспільстві від жінки традиційно чекали турботи про дім, а від чолові-

ка — забезпечення родини. Сучасна реальність дещо інша: жінки дедалі частіше працюють поза домом, але при цьому зберігається очікування, що саме вони несуть основне навантаження вдома. Гендерна рівність означає однакові можливості для всіх у кар'єрі, родині й суспільстві. Біологічні відмінності не мають визначати соціальний статус чи права. Стереотипи, які приписують жінкам або чоловікам певні ролі, — результат історичних уявлень, а не природи.

Сексизм часто знецінює жінок, позбавляє їх доступу до ресурсів і можливостей, нав'язує стандарти поведінки й зовнішності. Домашня праця, що традиційно закріплена за жінками, залишається невидимою в економіці. У результаті багато жінок поєднують оплачувану й неоплачувану працю, не отримуючи належного визнання.

На ринку праці формально дискримінація заборонена, але нерівність зберігається: жінки частіше працюють у низькооплачуваних галузях, мають менше шансів на просування й заробляють менше через перерви, пов'язані з доглядом за дітьми.

У політиці жінок також бракує — не через відсутність бажання, а через бар'єри: непрозорі процедури, гендерні упередження та брак підтримки. Тільки 6 із 62 голів громад в Івано-Франківській області це жінки [14]. А між тим, залучення жінок до прийняття рішень приносить користь громадам, оскільки забезпечує баланс інтересів. Рівність не настане автоматично. Потрібні послідовні дії: зміна правил, врахування потреб обох статей у місцевих політиках, розвиток сервісів, які зменшують навантаження на родини. Гендерна політика — це не «про жінок», це про справедливість і ефективність усього суспільства.

Стереотипи стримують розвиток особистості, звужують економічні та соціальні шанси. Вони позбавляють чоловіків емоційної близькості, змушують дівчат гнатися за нереальними стандартами краси, що шкодить їхньому здоров'ю. Це не лише проблема індивіда — це виклик для

громад. Адже коли ми оцінюємо людей не за статтю, а за здібностями та внеском, виграють усі. Люди отримують більше свободи для вибору, а громада — більше енергії, довіри та ідей.

Поширені міфи спрощують реальність. Більшість «відмінностей» між жінками й чоловіками — не від природи, а з виховання та соціальних норм. Стереотипи звужують горизонт, пригнічують потенціал і роблять систему несправедливою. Ця таблиця — не просто пам'ятка. Це інструмент змін. Використовуйте її в освіті, під час кадрових рішень та в публічних комунікаціях. Перегляд гендерних уявлень — це шлях до справедливого й живого суспільства.

Міф	Реальність	Коментар / наслідки
Жінки природно більш альтруїстичні та співчутливі	Соціальні якості існують як континуум у всіх. І чоловіки, і жінки можуть бути чуйними або різкими	«Турботливість» частіше заохочують у дівчат із дитинства
Чоловіки егоїстичні й не здатні до співпереживання	Чоловіки здатні до емпатії не менше, ніж жінки	Їх вчать не показувати емоцій, тому почуття приховують
Лише жінка тримає мир у сім'ї, чоловіки за природою войовничі	Вища частота фізичної агресії у чоловіків пов'язана з соціальними нормами, що схвалюють «силу»	За певних обставин агресію можуть проявляти і жінки
Жінки балакучі, чоловіки мовчазні	Відмінностей у рівні «балакучості» немає	Різниця радше у змісті: жінки частіше про ставлення, чоловіки про подію
Жінки емоційніші й «слабші нервами», більше схильні до психрозладів	Поріг емоційної чутливості не має статевих меж; психічні розлади трапляються у всіх	Профілі ризиків різняться за віком і типами розладів, а не за «силою статі»
Домашня робота і виховання дітей є прерогативою жінок	Природних «жіночих» схильностей до хатньої праці немає	У партнерських стосунках сімейні ролі взаємозамінні і плануються за часом
Щастя жінки неможливе без сім'ї та дітей; чоловік реалізується поза сім'єю	Реалізація можлива у різних сферах у всіх	Не кожен стане батьком чи матір'ю; гідне життя не зводиться до одного сценарію

Чоловіки прагнуть сексу, жінки — кохання; чоловіки частіше зраджують	Психофізіологія збудження подібна; мотивації різняться індивідуально	Подвійна зайнятість і втома знижують лібідо; норми «подвійного стандарту» слабшають
Молодість і краса — головний ресурс жінки; чоловікові важливі гроші і статус	У різних умовах переваги теж різні, але це не «закон природи»	Культурні очікування підсилюють орієнтацію на статус чи зовнішність
Лише небагато жінок здатні бути лідерками в бізнесі, політиці, науці	Жінки не поступаються чоловікам у професійній придатності	Є успішні приклади в усіх сферах — від науки до керівництва державами

Гендер — це не просто «про жінок і чоловіків». Це спосіб, у який суспільство кодує реальність. Від кольору дитячої піжами до доступу до влади — гендер присутній у символах, ролях, заборонах, у нашій мові, школі, родині, навіть у самоідентичності. Ми не обираємо гендерну роль — її в нас виховують із дитинства. Через іграшки, одяг, «доречну» поведінку формується символічна схема «чоловічого» й «жіночого». Такий шаблон вкорінюється рано й глибоко, і з часом закріплює нерівну цінність ролей і професій.

Що можуть зробити громади? Перш за все — перестати знеособлювати проблему. Потрібно збирати дані з урахуванням статі й віку, навчати спеціалістів розпізнавати ризики, вибудовувати маршрути допомоги, підтримувати постраждалих і карати кривдників. Але не менш важливо є працювати з джерелами упереджень: освітою, медіа, умовами вибору. Саме так цінності рівності перетворюються на реальні зміни.

ПРАВОВІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УКРАЇНІ

Система забезпечення гендерної рівності в Україні формується на основі поєднання міжнародних зобов'язань держави, національного законодавства та практик їх реалізації на центральному і місцевому рівнях. За роки незалежності Україна створила базові правові та інституційні умови для просування рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, однак ефективність цієї системи значною мірою залежить від якості впровадження відповідних норм у повсякденну діяльність органів влади, зокрема органів місцевого самоврядування.

Міжнародні стандарти як основа державної гендерної політики

Україна є стороною ключових міжнародних договорів у сфері прав людини та гендерної рівності. Центральне місце серед них посідає Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) [3], ратифікована Україною у 1980 році. Конвенція встановлює обов'язок держави усувати дискримінацію за ознакою статі в усіх сферах суспільного життя — політичній, економічній, соціальній, трудовій, освітній та сімейній.

Ратифікація Факультативного протоколу до CEDAW у 2003 році розширила механізми захисту прав жінок, надавши можливість подання індивідуальних скарг до Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок після вичерпання національних засобів правового захисту, а також ініціювання міжнародних розслідувань у випадках системних порушень [7].

Водночас міжнародні стандарти не мають автоматичного ефекту без їх повної інтеграції у національне законодавство та управлінські практики. Комітет CEDAW і Комітет ООН з прав людини неодноразово звертали увагу України на розрив між задекларованими зобов'язаннями та фактичним станом їх виконання, що залишається актуальним викликом і сьогодні.

Окреме значення для протидії гендерно зумовленому насильству має Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція), ратифікована Україною у 2022 році. Конвенція визначає комплексний підхід до протидії насильству, що охоплює запобігання, захист постраждалих, притягнення кривдників до відповідальності та формування узгодженої державної політики [4].

На відміну від загальних стандартів недискримінації, Стамбульська конвенція встановлює конкретні зобов'язання держави щодо розвитку спеціалізованих сервісів підтримки, міжвідомчої координації та залучення органів місцевого самоврядування до реалізації заходів у сфері запобігання та реагування на випадки насильства. Її імплементація потребує активної участі громад, зокрема у сфері надання соціальних послуг, профілактичної роботи та забезпечення доступу постраждалих до допомоги.

Національне законодавство у сфері гендерної рівності та недискримінації

Правові засади забезпечення гендерної рівності в Україні мають комплексний характер і грунтуються на нормах Конституції України, спеціальному законодавстві, підзаконних актах, а також стратегічних документах державної політики. Ця система визначає не лише принципи рівності та недискримінації, а й розподіляє повноваження між органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

Конституція України закріплює базовий принцип рівності громадян перед законом. Стаття 24 прямо забороняє будь-які привілеї чи обмеження за ознакою статі, що становить фундамент для подальшого розвитку законодавства у сфері гендерної рівності та недискримінації. Саме конституційний рівень визначає обов'язок держави створювати умови для фактичної, а не лише формальної рівності жінок і чоловіків .

Базовим спеціальним нормативно-правовим актом є Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (2005) [10], який визначає гендерну рівність як напрям державної політики та встановлює загальні принципи її реалізації. Водночас закон має обмежену практичну дієвість, оскільки не містить достатньо чітких механізмів контролю, відповідальності за порушення та інструментів оцінки ефективності впровадження відповідних норм.

Важливим елементом правової системи є Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», який поширює заборону дискримінації на всі сфери суспільного життя та охоплює як пряму, так і непряму дискримінацію. Закон визначає дискримінацією будь-які дії або бездіяльність, що призводять до обмеження прав і можливостей осіб за ознакою статі, та створює правові підстави для захисту постраждалих.

Окремі аспекти гендерної рівності врегульовані спеціальним законодавством у сфері праці, соціального захисту, освіти та охорони здоров'я. Зокрема, норми трудового законодавства передбачають рівні права жінок і чоловіків у сфері зайнятості та оплати праці, а Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» встановлює комплексний механізм реагування на випадки насильства, включно з наданням соціальних послуг, захисних заходів та притягненням кривдників до відповідальності.

Законодавство також визнає можливість застосування позитивних дій — тимчасових спеціальних заходів, спрямованих на подолання фактичної нерівності та усунення структурних бар'єрів. До таких заходів належать, зокрема, гендерні квоти у виборчих процесах або програми підтримки жінок у сферах, де вони традиційно недопредставлені. Позитивні дії розглядаються як інструмент досягнення рівних можливостей, а не як надання необгрунтованих привілеїв.

Важливу роль у забезпеченні дотримання принципу гендерної рівності відіграють інституційні механізми захисту прав людини. Ключовим елементом цієї системи є Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, який здійснює парламентський контроль за додержанням прав і свобод, розглядає скарги щодо дискримінації та сприяє відновленню порушених прав. Судовий захист також є складовою механізму реалізації антидискримінаційного законодавства.

У 2024 році було ухвалено Закон України № 3733-IX «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами». Ці зміни спрямовані на підвищення ефективності реагування правоохоронних органів і судів, а також на посилення захисту постраждалих осіб.

Ключові новації передбачають збільшення строків розгляду справ про домашнє насильство в судах, що зменшує ризик уникнення відповідальності через затягування процесу; розширення повноважень поліції щодо адміністративного затримання кривдників; запровадження окремої відповідальності за насильство щодо малолітніх і неповнолітніх; а також посилення відповідальності за невиконання термінових заборонних приписів. Сукупно ці зміни

зміщують акцент із формального реагування на реальний захист постраждалих і профілактику повторних випадків насильства.

Законодавство України визначає коло ключових суб'єктів, відповідальних за запобігання та протидію гендерно зумовленому й домашньому насильству. До них належать Національна поліція України, органи управління освітою та заклади освіти, установи охорони здоров'я, а також загальні й спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб. Їхня діяльність охоплює виявлення випадків насильства, оцінку ризиків, документування фактів, інформування постраждалих про доступні сервіси, надання соціальної, психологічної та медичної допомоги, а також координацію між різними службами.

Окреме значення мають спеціальні заходи захисту, передбачені законодавством. До них належать термінові заборонні приписи, які виносяться поліцією у випадках безпосередньої загрози життю чи здоров'ю постраждалих; обмежувальні приписи, що застосовуються судом; профілактичний облік кривдників; а також програми для кривдників, спрямовані на зміну насильницьких моделей поведінки. Ці інструменти дозволяють реагувати не лише на вже вчинене насильство, а й запобігати його повторенню.

Для органів місцевого самоврядування зазначені механізми означають необхідність постійного оновлення локальних протоколів реагування, навчання фахівців, забезпечення міжвідомчої взаємодії та доступності інформації про сервіси допомоги для мешканців громади. Саме на місцевому рівні законодавчі норми перетворюються на конкретні дії, від яких залежить безпека та добробут постраждалих осіб.

ЄВРОПЕЙСЬКА ХАРТІЯ РІВНОСТІ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ У ЖИТТІ МІСЦЕВИХ ГРОМАД: ЗМІСТ І ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Одна з найпомітніших реформ на шляху до Європи — децентралізація. Її вже визнано однією з найуспішніших, зокрема в Європарламенті. Українські громади не лише розширили свої повноваження, а й почали орієнтуватися на європейські стандарти місцевого самоврядування, зокрема Європейську хартію місцевого самоврядування.

Серед ключових документів, які допомагають громадам будувати справедливу політику, — Європейська хартія рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад [15]. Розроблена Радою європейських муніципалітетів і регіонів, вона стала дороговказом для тих, хто хоче не просто говорити про рівність, а впроваджувати її в щоденне управління. Його підтримала Європейська комісія в межах програми гендерної співпраці, а офіційна презентація відбулася в 2006 році в Інсбруку. Відтоді Хартію підписали сотні міст і громад по всій Європі — і цей шлях відкритий для українських муніципалітетів.

Що містить Європейська хартія рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад?

Частина/ Блок	Стислий зміст	Ключові дії / інструменти
Частина I. Принципи	Базові орієнтири для всіх підписантів	• Рівність жінок і чоловіків як фундаментальне право • Протидія всім формам дискримінації та зневаги • Збалансована участь у прийнятті рішень • Викорінення стереотипів у політиці, економіці, соціальній та культурній сферах • Гендерний мейнстримінг в усіх напрямах роботи ОМС • Підготовка Плану дій і програм із належними ресурсами
Частина II. Виконання та зобов'язання	Алгоритм упровадження Хартії	• До 2 років після підписання — розробити й запустити План дій • Визначені строки, прозорі процедури, підзвітність громаді та CEMR • Широке громадське обговорення, регулярні звіти, коригування • Мережування підписантів: взаємодопомога та обмін практиками
Частина III. Тематичні зобов'язання (30 статей, 9 блоків)	Політики та сфери застосування	
Демократична відповідальність	Рівність як передумова демократії	Визнання компетентності й креативності жінок; інституційні гарантії участі
Політична роль	Інструменти гендерного балансування	Консультування жінок; заохочення до голосування/балотування; паритет у дорадчих і директивних органах; збалансовані призначення; доступні механізми участі (комітети, ради мікрорайонів, е-демократія)
Загальні основи забезпечення рівності	Недискримінація та рівний доступ	Гендерний аналіз і мейнстримінг у процесах управління
Роль роботодавця	Рівність у кадровій політиці	Недискримінаційний добір; прозора оплата; умови праці; поєднання служби і сімейних обов'язків

Публічні закупівлі та договори	Закупівлі як інструмент рівності	Вимоги до постачальників і субпідрядників щодо дотримання стандартів рівності
Роль надання послуг	Гендерно чутливі муніципальні послуги	Проєктування й моніторинг з урахуванням потреб різних груп жінок і чоловіків
Планування і сталий розвиток	Інтеграція гендерного підходу	Просторове планування, мобільність, безпека, екологія з гендерним виміром
Регуляторна роль	Норми й процедури рівності	Місцеві правила, що гарантують рівні можливості
Двосторонні зв'язки і міжнародна співпраця	Партнерства для посилення ефекту	Обмін досвідом, спільні ініціативи та взаємопідтримка громад

Європейська хартія рівності — це не просто декларація добрих намірів, а практичний інструмент, що перетворює принцип «рівні права» на повсякденні управлінські рішення. Вона задає чітку архітектуру дій: від цінностей — до планів, бюджетів, моніторингу і конкретних результатів.

Громади, що приєдналися до Хартії, зобов'язані забезпечити рівний доступ жінок і чоловіків до всіх сфер життя — від політичної участі до спорту, культури, транспорту та екології. Жодних «чоловічих» чи «жіночих» форматів — лише комфорт і безпека для всіх мешканців.

Гендерний підхід у політиці означає врахування потреб різних груп на всіх етапах — від ухвалення рішень до оцінки їх ефективності. Щоб це працювало, громади мають регулярно збирати і аналізувати дані про становище жінок і чоловіків — і діяти на основі фактів, а не припущень.

Європейська хартія рівності — це не просто набір принципів, а чіткий дороговказ дій. Вона охоплює все: від планування і бюджету — до кадрів, закупівель і якості послуг. Для українських громад у процесі децентралізації це практична методика, яка допомагає будувати політики, що враховують потреби і жінок, і чоловіків з різних соціальних груп. Завдяки такому підходу рівність перестає бути лише цінністю — і стає вимірюваним результатом, за який мож-

на нести відповідальність. Це робить Хартію потужним інструментом для громад, які прагнуть реальних змін, а не формальних заяв.

Освіта і працевлаштування

Рівні шанси у доступі до освіти та кар'єри в освітній системі. Удосконалення навчальних програм, розвиток громадянської освіти, позбавлення від стереотипів у змісті й практиках навчання.

- Підтримка нетипового вибору професії.
- Збалансоване представництво на всіх рівнях управління.

Соціальна політика і догляд

Гендерна рівність у медичних і соціальних послугах, догляді за дітьми та людьми з особливими потребами. Гендерно чутливі бюджети медичних служб з урахуванням різниці потреб жінок і чоловіків.

- Спільна відповідальність обох батьків.
- Доступні послуги з догляду.

Житлова політика

Доступ до житла, іпотека та запобігання бездомності з урахуванням гендерних відмінностей. Враховується, що жінки загалом мають менші доходи і ресурси для купівлі чи оренди житла.

- Дорожні карти рівного доступу
- Гідні житлові умови для всіх

Культура, спорт, мобільність

Рівні права жінок і чоловіків на участь у культурних, спортивних і рекреаційних активностях без нав'язування гендерних форматів. Доступність транспортних послуг для різних груп мешканців.

Екологія та інфраструктура

Проведення екологічної політики з урахуванням гендерних аспектів. Інфраструктура, маршрути, безпека та екологічні рішення однаково працюють для різних груп мешканців.

В Україні процес підписання Хартії активно триває: станом на сьогодні понад 80 територіальних громад та 2 обласні ради приєдналися до Хартії, що відображає зростання інституційної зацікавленості місцевого рівня у просуванні гендерної рівності. У межах Івано-Франківської області серед підписантів Хартії рівності є Долинська (є одним із об'єктів нашого дослідження) та Рогатинська міські ради. Станом на останні доступні дані, саме вони офіційно приєдналася до Хартії та тим самим взяла на себе зобов'язання розробити місцевий План дій із впровадження принципів рівності у своєму громадському управлінні.

ЩО ТАКЕ ГЗН: ТИПИ, ПРОЯВИ, ПРИЧИНИ

Гендерно зумовлене насильство (ГЗН) — це будь-які дії або погрози дій, спрямовані проти людини через її стать та/або соціально очікувану гендерну роль, які призводять або можуть призвести до фізичної, сексуальної, психологічної чи економічної шкоди. У міжнародних стандартах ГЗН розглядається як форма дискримінації та порушення прав людини, а не як приватний конфлікт чи окремий інцидент [16].

Ключовою ознакою гендерно зумовленого насильства є контроль і позбавлення автономії, а не лише застосування сили. Насильство використовується як інструмент підпорядкування, підтримання нерівності та закріплення владних ролей між жінками і чоловіками. Саме тому ГЗН має системний характер і відтворюється незалежно від рівня розвитку суспільства, економічних умов чи культурних традицій.

У практичній роботі важливо розрізняти форми та типи (контексти) гендерно зумовленого насильства.

Форми ГЗН описують спосіб завдання шкоди і включають фізичне, сексуальне, психологічне та економічне насильство [9].

Форма ГЗН	Стислий опис та типові прояви
Фізичне насильство	Побої, удушення, штовхання, позбавлення сну чи їжі, використання предметів або зброї. Часто супроводжується контролем і погрозами, має високий ризик ескалації до тяжких травм або смерті.
Сексуальне насильство	Будь-які сексуальні дії без добровільної згоди: згвалтування, примус до сексуальних практик, сексуальна експлуатація, домагання. Може відбуватися як у приватних, так і в публічних просторах.

Психологічне насильство	Приниження, образи, погрози, газлайтинг, ізоляція, контроль контактів і поведінки, переслідування (stalking), у т.ч. в онлайн-середовищі. Руйнує самооцінку та автономію постраждалої особи.
Економічне насильство	Контроль доходів, заборона працювати або навчатися, позбавлення доступу до ресурсів, накопичення боргів на ім'я постраждалої особи, фінансова залежність як інструмент контролю.

Типи ГЗН визначають характер відносин або середовище, у якому відбувається насильство, зокрема домашнє насильство, насильство з боку інтимного партнера, сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, переслідування (stalking), онлайн-насильство або експлуатацію і торгівлю людьми.

Окремої уваги потребує гендерно зумовлене насильство в умовах війни, яке використовується як інструмент залякування, покарання та руйнування соціальних зв'язків. Такі дії не є «побічним ефектом» збройного конфлікту, а становлять серйозні міжнародні злочини та потребують системного реагування з боку держави і громад.

Хоча гендерно зумовлене насильство непропорційно часто спрямоване проти жінок і дівчат, постраждалими можуть бути також чоловіки, особливо ті, хто не відповідає домінантним гендерним очікуванням. Це підкреслює, що ГЗН є наслідком нерівних владних відносин і жорстких соціальних норм, а не індивідуальних особливостей постраждалих [9].

Тип / контекст ГЗН	Характеристика та приклади
Домашнє насильство	Насильство між членами сім'ї або особами, які спільно проживають чи проживали раніше. Зазвичай поєднує кілька форм насильства одночасно та має циклічний характер.
Насильство з боку інтимного партнера	Насильство у теперішніх або колишніх інтимних стосунках, незалежно від спільного проживання. Часто супроводжується ревнощами, контролем, ізоляцією та погрозами.

Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом	Згвалтування, сексуальне рабство, примусові «стосунки» або оголення, що використовуються як інструмент війни для залякування, приниження та руйнування спільнот.
Переслідування (stalking) та онлайн-насильство	Систематичне нав'язливе переслідування, стеження, погрози, контроль у реальному житті або через цифрові технології (соцмережі, месенджери).
Сексуальна експлуатація та торгівля людьми	Вербування, переміщення та експлуатація з використанням уразливого становища, обману або примусу. Часто пов'язане з економічною залежністю та відсутністю альтернатив.

Загальна примітка

У практиці ґендерно зумовленого насильства один тип може включати кілька форм насильства одночасно. Наприклад, домашнє насильство може поєднувати фізичні, психологічні та економічні форми. Саме тому для ефективного реагування органам місцевого самоврядування важливо розрізняти форму насильства (що відбувається) і тип або контекст (де і між ким це відбувається).

ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНЕ НАСИЛЬСТВО В УМОВАХ ВОЄННИХ ДІЙ ТА РЕАГУВАННЯ НА РІВНІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Збройна агресія проти України суттєво трансформувала соціальні умови життя людей і громад, значно підвищивши рівень уразливості до гендерно зумовленого насильства. Воєнні дії супроводжуються постійним психологічним стресом, втратою житла й роботи, вимушеним переміщенням населення, розривом соціальних зв'язків, зростанням бідності та залежності від допомоги. У сукупності ці чинники створюють середовище, в якому ризики насильства зростають, а доступ до захисту й підтримки ускладнюється. У таких умовах саме територіальні громади стають першою лінією реагування та відіграють ключову роль у виявленні випадків насильства і наданні допомоги постраждалим.

Воєнний контекст розширює спектр насильства, з яким стикається цивільне населення. Поряд із безпосередніми бойовими діями, руйнуванням інфраструктури та гуманітарними наслідками війни, зростає кількість порушень прав людини, що мають чітко виражений гендерний вимір. Гендерно зумовлене насильство у воєнних умовах включає як насильство з боку інтимних партнерів і членів родини, так і сексуальні злочини, пов'язані зі збройним конфліктом, експлуатацію, примусову працю та інші форми контролю й підпорядкування.

Особливе місце у структурі порушень займає сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом. Міжнародний досвід свідчить, що у збройних конфліктах сексуальне насиль-

ство використовується як інструмент залякування, приниження та руйнування соціальних зв'язків. Воно спрямоване не лише проти окремої людини, а й проти спільноти загалом, демонструючи безкарність і неспроможність держави захистити своїх громадян. Український контекст підтверджує цю закономірність: з початком повномасштабного вторгнення масштаби таких злочинів зросли, тоді як їх повна кількісна оцінка залишається ускладненою через бойові дії, окупацію окремих територій, страх постраждалих і високу стигматизацію теми.

Проблема гендерно зумовленого насильства під час війни посилюється також через системні бар'єри доступу до інформації та допомоги. У багатьох громадах бракує зрозумілих і доступних пояснень щодо того, що є насильством, як його розпізнати та куди звертатися у разі загрози. Освітні, медійні й соціальні інституції не завжди приділяють цій темі належну увагу або подають її фрагментарно. У результаті значна частина постраждалих не ідентифікує пережите як насильство або не знає про можливості захисту. Особливо уразливими є жінки з дітьми, внутрішньо переміщені особи, дівчата й молоді жінки без підтримки родини, люди похилого віку та особи з інвалідністю.

Додатковим чинником ризику є нестача підготовлених фахівців. Навіть представники професійних груп, які безпосередньо працюють із населенням, не завжди чітко розрізняють конфлікт і насильство, що може призводити до толерування кривдницької поведінки або перекладання відповідальності на постраждалих. Поширені в суспільстві гендерні стереотипи, недооцінка жіночої праці та збереження патріархальних норм також сприяють нормалізації контролю й насильства, роблячи його «невидимим» у повсякденному житті.

Воєнні дії суттєво підвищують ризики насильства у певних просторах і ситуаціях. До них належать прифронтові території, місця компактного проживання внутрішньо пе-

реміщених осіб, гуртожитки, тимчасові притулки та інші середовища зі скупченням людей і обмеженим доступом до безпеки. Поєднання дефіциту ресурсів, стресу, втрати соціального контролю та недовіри до інституцій створює умови, у яких зростає ризик як сексуальної, так і економічної експлуатації.

У сукупності ці фактори формують замкнене коло: брак знань і навичок захисту, недовіра до інституцій, слабкі або недоступні сервіси, стигма й мовчання постраждалих. Розірвати це коло можливо лише через комплексний підхід, що поєднує інформування населення, підготовку фахівців, розвиток сервісів підтримки та послідовну позицію органів влади щодо нульової толерантності до насильства.

Міжнародне гуманітарне право протягом останніх десятиліть чітко закріпило сексуальне насильство у збройних конфліктах як злочин, що підлягає судовому переслідуванню, зокрема як воєнний злочин або злочин проти людяності. Українська практика демонструє важливість раннього документування таких випадків, що дозволяє не лише ініціювати кримінальні провадження, а й формувати доказову та аналітичну базу для подальших політик підтримки постраждалих і відшкодування шкоди.

Особливості гендерно зумовленого насильства під час війни

Воєнний контекст посилює структурну нерівність і робить окремі групи населення більш уразливими. За результатами дослідження у громадах Івано-Франківської області, з гендерно зумовленим насильством найчастіше стикаються жінки з дітьми, внутрішньо переміщені особи, люди похилого віку та особи з інвалідністю.

У період війни найпоширенішими формами є:

- домашнє насильство, що зростає на тлі стресу, фінансових труднощів і психологічної напруги;

- психологічне насильство, яке часто залишається непомітним, але має тривалі негативні наслідки;
- економічне насильство, пов'язане з контролем над ресурсами або залежністю від допомоги;
- сексуальне насильство, зокрема у ситуаціях переміщення та проживання у тимчасових місцях.

Часто постраждалі не звертаються по допомогу, вважаючи власні проблеми «недоречними» на тлі війни або через страх осуду, недовіру до інституцій і відсутність безпечних каналів звернення.

Виклики для територіальних громад

Територіальні громади працюють в умовах обмежених ресурсів і підвищеного навантаження на соціальні, медичні та освітні служби. Серед ключових викликів — нестача підготовлених фахівців, перевантаженість сервісів, обмежений доступ до спеціалізованої допомоги у сільській місцевості, а також недостатня координація між різними суб'єктами реагування. Брак чітких локальних алгоритмів дій і низька поінформованість мешканців про доступні сервіси додатково ускладнюють ефективне реагування.

Роль територіальних громад у реагуванні

Саме громади є найближчим до людей рівнем влади, що дозволяє їм оперативніше виявляти випадки насильства та організовувати допомогу. Реагування на гендерно зумовлене насильство на місцевому рівні є спільною відповідальністю органів місцевого самоврядування, соціальних служб, медичних закладів, поліції, закладів освіти та громадських організацій.

Ключовими завданнями громад є своєчасне виявлення випадків насильства, інформування постраждалих про можливості отримання допомоги, організація міжвідомчої взаємодії та створення безпечних умов для звернення.

Досвід громад Івано-Франківської області свідчить, що найбільш ефективними є підходи, засновані на партнерстві між органами місцевого самоврядування, громадськими та волонтерськими організаціями.

Напрям	Роль територіальної громади
Перший рубіж безпеки	Громада є найближчим до людини рівнем влади, де випадки насильства найшвидше помічають і оперативно реагують через поліцію громади, соціальні служби, медицину, освіту, ЦНАПи, старост.
Координаційний центр	Органи місцевого самоврядування координують взаємодію всіх суб'єктів: затверджують міжвідомчі протоколи, алгоритми обміну інформацією (у т.ч. позаробочий час), організовують спільні виїзди та кейс-менеджмент.
Політика й право на місці	Громада ухвалює місцеві програми та плани з протидії ГЗН, інтегрує їх у програми соціально-економічного розвитку, узгоджує з державними документами, Стамбульською конвенцією та вимогами Закону №3733-IX.
Доступні сервіси для постраждалих	На рівні ТГ створюють і утримують притулки, кризові кімнати, кабінети «єдиного вікна», забезпечують медичну, психологічну, правову допомогу, соціальний супровід і перенаправлення до партнерів.
Превенція як норма	Громада системно проводить просвітницькі кампанії, шкільні програми, роботу з батьками, бізнесом і релігійними громадами, зменшуючи стигму та культуру замовчування насильства.
Підготовка кадрів	ОМС організовують регулярне навчання поліції, педагогів, медиків, соціальних працівників і старост щодо розпізнавання ГЗН, документування випадків, недопущення повторної травматизації та роботи з дітьми.
Облік і аналітика	Громада здійснює локальний збір даних і моніторинг: типи звернень, маршрути допомоги, терміни реагування, повторні випадки, індикатори доступності послуг, що є основою управлінських рішень і бюджетування.
Бюджет і ресурсування	Територіальна громада планує фінансування сервісів, співфінансує державні субвенції, подає грантові заявки, залучає приватний сектор та НУО.
Інклюзивність і фокус на вразливих	Місцевий рівень найкраще ідентифікує групи ризику (діти, люди з інвалідністю, ВПО, літні люди, сім'ї військових) і забезпечує фізичну доступність та адресність послуг.

Робота з кривдниками	Громада може впроваджувати корекційні програми, контролювати виконання термінових заборонних приписів, допомагати поліції в адресній роботі для запобігання повторним випадкам.
Політичне представництво й культура рівності	Через місцеві ради, партійні процедури та дорадчі органи громада просуває гендерний паритет, змінює комунікаційні стандарти та викорінює стереотипи у власних політиках і послугах.
Стійкість у воєнний час	В умовах війни громада забезпечує безперервність допомоги, швидке документування злочинів, захист дітей і переміщених осіб, координацію з центральними органами та міжнародними партнерами.
Узагальнююча роль	Територіальна громада перетворює принцип рівності та нульової толерантності до насильства на щоденну практику — від оперативної допомоги й профілактики до аналітики, фінансування та реальної безпеки кожної людини.

Міжсекторальна співпраця та роль громадських ініціатив

У воєнних умовах жодна служба не може самостійно забезпечити комплексну допомогу постраждалим. Налагоджена міжсекторальна співпраця дозволяє уникати повторної травматизації, прискорювати реагування та підвищувати довіру до системи допомоги. Важливу роль у цьому процесі відіграють громадські організації та волонтерські ініціативи, які часто першими контактують із постраждалими, надають психологічну підтримку, супровід і допомагають орієнтуватися у доступних сервісах.

Основні виклики та подальші кроки

Війна продемонструвала необхідність постійного оновлення механізмів реагування на гендерно зумовлене насильство та їх адаптації до кризових умов. Територіальним громадам важливо поєднувати екстрене реагування з довгостроковими профілактичними заходами, інвестувати у підготовку фахівців, розвивати сервісні мережі та працювати з громадською думкою.

Таким чином, саме на рівні територіальних громад формується перша лінія підтримки постраждалих від гендерно зумовленого насильства в умовах війни. Від послідовності дій, людяного підходу та відкритості до співпраці залежить, наскільки ефективно громади зможуть захистити своїх мешканців і зменшити довгострокові наслідки війни для суспільства.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета і завдання дослідження

Мета дослідження полягає у виявленні ключових проблем, потреб та можливостей громад Івано-Франківської області у сфері захисту прав людини, просування гендерної рівності та попередження гендерно зумовленого насильства (ГЗН), а також з'ясуванні рівня обізнаності, сприйняття й готовності місцевих інституцій реагувати на випадки насильства.

Для досягнення зазначеної мети до дослідження було залучено шість територіальних громад Івано-Франківської області — Богородчанську, Болехівську, Верховинську, Городенківську, Коломийську та Перегінську. Добір саме цих громад був зумовлений комплексом стратегічних, соціальних, інституційних та географічних чинників, що забезпечили репрезентативність і всебічність дослідження.

По-перше, ці громади істотно відрізняються між собою за географічними, демографічними та соціально-економічними характеристиками: від гірських і віддалених територій (Верховинська) до великих міських чи змішаних за структурою громад (Коломийська, Городенківська). Це дозволило врахувати вплив різного рівня доступності послуг, інфраструктурних можливостей та соціокультурних особливостей на реагування на випадки ГЗН.

По-друге, громади демонструють різний рівень інституційної спроможності у сфері протидії насильству. У частині з них уже функціонують налагоджені механізми взаємодії між соціальними службами, поліцією, медичними та освітніми установами, тоді як інші перебувають на етапі формування таких структур. Це дало змогу дослідити як успішні практики, так і ключові бар'єри, притаманні громадам з різним рівнем розвитку.

По-третє, важливо було врахувати баланс між міськими, сільськими та гірськими громадами, оскільки проблема гендерно зумовленого насильства проявляється по-різному залежно від типу території. У містах частіше є можливість звернутися до спеціалізованих служб, але стигма залишається високою; у селах рівень довіри до влади та служб нижчий, а проблема більш прихована. Вибірка забезпечила аналіз обох контекстів, що підвищило комплексність дослідження та забезпечило можливість сформувати більш повне розуміння викликів і потреб у різних умовах проживання населення.

Крім того, усі шість громад виявили готовність до співпраці, участі у фокус-групах та наданні доступу до релевантних місцевих структур, що забезпечило якість і глибину зібраних даних.

Таким чином, вибір зазначених громад дозволив отримати всебічну й різнопланову картину стану роботи у сфері запобігання та реагування на гендерно зумовлене насильство в регіоні та сформувати рекомендації, релевантні для різних умов і типів територіальних громад.

Відповідно до мети сформульовано дослідницькі завдання:

- Оцінити, як представники місцевих громад розуміють і трактують поняття «права людини».
- Визначити, які гендерні проблеми вважають найактуальнішими у своєму середовищі.
- Ідентифікувати поширені форми ГЗН, які сприймають та фіксують мешканці громад.
- Виявити групи, найбільш уразливі до проявів ГЗН.
- Дослідити основні бар'єри, які заважають постраждалим від насильства отримати допомогу.
- Оцінити рівень готовності місцевої влади та соціальних служб реагувати на випадки ГЗН.

- Оцінити рівень довіри до суб'єктів надання допомоги та спроможності місцевих структур забезпечити захист.
- Визначити ступінь поінформованості населення про механізми захисту й доступні сервіси допомоги.
- Зафіксувати наявні успішні практики попередження та протидії ГЗН.
- Зібрати пропозиції щодо покращення ситуації у сфері прав людини й гендерної рівності.
- Сформувати рекомендації для підвищення ефективності профілактичної та реагувальної роботи в громадах.

Терміни реалізації — липень 2025-лютий 2026 рр.

Респонденти — жінки та чоловіки різного віку, які на час проведення дослідження є представниками органів місцевого самоврядування (ОМС), організацій громадянського суспільства (ОГС), консультативно-дорадчих органів (КДО), а також активних мешканців громад. Такий підхід забезпечує об'єктивність отриманої інформації щодо актуальних проблем, викликів і стану розвитку громад, у яких здійснюється дослідження.

Методи

Дослідження здійснено з використанням якісних соціологічних методів, зокрема:

- Кабінетне дослідження (desk review), що включало аналіз нормативно-правових актів, стратегічних документів, місцевих програм, відкритих статистичних даних, аналітичних звітів органів влади та міжнародних і громадських організацій. Кабінетний аналіз використовувався для формування загального контексту дослідження, уточнення локальних особливостей громад та розробки інструментів збору даних.

- Фокус-групові дискусії, проведені з представниками органів місцевого самоврядування, працівниками закладів освіти, центрів надання адміністративних послуг, соціальними працівниками та іншими фахівцями, залученими до надання соціальних і гуманітарних послуг.
- Цільовий відбір учасників, орієнтований на залучення осіб, які мають практичний досвід взаємодії з населенням та роботи у сфері соціальних послуг і захисту прав людини.
- Стандартизований гайд фокус-групових дискусій, що складався з 10 тематичних запитань і охоплював питання дотримання прав людини, гендерних аспектів, бар'єрів доступу до допомоги, ефективності роботи служб, рівня обізнаності та наявних успішних практик.
- Якісний контент-аналіз матеріалів глибинних інтерв'ю, включно з нотатками, цитатами та фіксацією емоційних реакцій учасників, для виявлення спільних тенденцій і ключових проблем.

Обмеження дослідження

Дослідження базується на поєднанні кабінетного аналізу та якісних методів збору даних, що дозволило отримати поглиблене розуміння практик і викликів на рівні громад та окремих індивідів, однак не передбачає статистичної репрезентативності для всього населення. Використання цільового відбору учасників і відкритих джерел інформації може обмежувати повноту окремих даних, водночас забезпечуючи релевантність і практичну цінність висновків. Результати відображають ситуацію станом на період проведення дослідження та мають розглядатися з урахуванням динамічного контексту воєнного часу.

КЛЮЧОВІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ТА ІНСАЙТИ ДОСЛІДЖЕННЯ У ГРОМАДАХ

Під час дослідження гендерної рівності та гендерно зумовленого насильства у територіальних громадах було виявлено низку спільних спостережень та інсайтів, зумовлених як соціокультурним контекстом, так і рівнем інституційної спроможності громад. Фактично кожен структурний елемент дослідження (кабінетне дослідження, інтерв'ю чи фокус-групи) виявляв по кілька конкретних аспектів, які впливають на повноту та достовірність зібраної інформації, а також на готовність громад говорити про проблему відкрито. За результатами комплексного аналізу було виокремлено такі узагальнення, які далі будуть детальніше розкриті.

1. Чутливість теми та низький рівень її проговорення

ГЗН залишається темою, про яку значна частина жителів громад говорить неохоче. Респонденти зазначали, що в малих населених пунктах поширене уявлення про те, що «родинні справи не можна виносити на люди». Це знижує рівень офіційних звернень та ускладнює документування реальних масштабів проблеми.

Типова цитата:

> «У нас у селі люди соромляться говорити, навіть якщо проблема є. Бояться, що будуть осуджувати або що ''сором на родину впаде''».

2. Неповна статистика та «прихована» природа насильства

Працівники соціальних служб визнають, що значна частина випадків ГЗН не потрапляє у статистичні звіти, оскільки постраждалі часто не звертаються по допомогу — ані до поліції, ані до соціальних служб. Це призводить до ситуації, коли дані, якими оперують громади, є лише фрагментом реальної картини. Офіційна статистика на прикладі двох громад (Богородчанська і Болехівська громади) вказує на близько 30 звернень щодо випадків ГЗН.

Цитата з інтерв'ю:

«Ми бачимо тільки верхівку айсберга. Переважно ті випадки, де жінка вже не може терпіти і приходить, бо ситуація зайшла надто далеко».

3. Різний рівень інституційної спроможності громад

Під час дослідження виявлено суттєві відмінності у тому, як громади організовують роботу з протидії ГЗН. В одних громадах працюють мультидисциплінарні команди, налагоджена взаємодія між поліцією, соціальними службами та медичними закладами. В інших відчувається кадровий голод, велике навантаження на одного фахівця та відсутність профільних підрозділів.

Цитата:

«У нас одна людина на всі випадки — і як спеціаліст, і як психолог, і як координатор. Ми фізично не встигаємо опрацьовувати все належним чином»

4. Ментальні бар'єри та стереотипи щодо гендерних ролей

Попри позитивні зміни, у частині громад все ще зберігаються уявлення про «традиційні ролі» у сім'ї, що впливає на оцінку ситуацій насильства. Часто насильство виправдовується побутовими конфліктами або образом «не впоралась із обов'язками».

Ці стереотипи прямо впливають на небажання постраждалих звертатися за допомогою.

Типові висловлювання респондентів:

«Вони між собою не поділили — це сімейне, нехай самі розберуться»

«Так було завжди — чоловік може і голос підвищити, але це не вважають насильством»

5. Обмеженість спеціалізованих послуг і логістичні бар'єри

У деяких громадах (Болехівська, Перегінська) немає притулків чи кризових кімнат для роботи з випадками ГЗН. Через це постраждалим доводиться виїжджати до районного центру або великого міста, що ускладнює доступ до підтримки, особливо для жінок із дітьми або людей похилого віку.

Цитата працівника КДО:

«Навіть якщо жінка хоче виїхати в кризову кімнату, треба добиратись автобусом, а після шостої вечора рейсів немає»

6. Позитивна динаміка в усвідомленні проблеми

Разом із тим, більшість громад демонструє позитивні зміни — зростання рівня обізнаності, активніша робота служб, проведення інформаційних кампаній, навчань та тренінгів. Респонденти підкреслювали, що люди частіше звертаються по консультацію, навіть якщо не готові одразу писати заяву.

«П'ять років тому ніхто не йшов до соцслужби просто поговорити. А зараз приходять — це добрий знак, люди не бояться»

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ГЕНДЕРНІ РОЛІ – АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

У більшості опитаних громад респонденти відзначають позитивну динаміку у сфері дотримання прав людини та гендерної рівності. За їхніми словами, за останні роки суттєво зросла обізнаність населення щодо прав жінок і чоловіків, зменшилася толерантність до дискримінаційних висловлювань і практик, а місцеві органи влади почали активніше підтримувати ініціативи, спрямовані на попередження насильства та забезпечення рівного доступу до послуг.

«Ми стали набагато більш уважними до теми прав людини, і вже не заведено ділити справи на "жіночі" та "чоловічі"»

У громадах поступово руйнуються стереотипи щодо «традиційних» гендерних ролей, і дедалі більше сімей переходять до партнерського стилю взаємин. Молодше покоління демонструє значно вищу готовність до рівноправного розподілу обов'язків, а участь жінок у процесах прийняття рішень на місцевому рівні помітно зросла.

Під час глибинних інтерв'ю та фокус-груп респонденти здебільшого декларують, що у громадах немає поділу на «жіночі» та «чоловічі» ролі. На їхню думку, сучасні моделі взаємодії в сім'ї та громаді грунтуються на рівноправності, гнучкості та взаємній підтримці. Учасники дослідження наголошують, що побутові завдання — зокрема приготування їжі чи виконання щоденних домашніх обов'язків — береться виконувати той, хто першим повернувся з роботи або має більше часу. Такий підхід подається ними як спосіб уникнути гендерних стереотипів і забезпечити справедливий розподіл навантаження.

«Молодь мислить по-іншому: для них рівність — це звичне явище»

Водночас поглиблений аналіз висловлювань свідчить, що поряд із проголошеною рівністю все ще існують приховані або напів усвідомлювані моделі традиційного поділу ролей. Частина респонденток описує ситуації, коли чоловіки відкрито відтворюють патріархальні уявлення про «жіночі» обов'язки. Деякі жінки розповідали, що будь-які прохання про допомогу в побуті нерідко супроводжуються твердженнями, що домашнє господарство — це їхня відповідальність, і що вони мають «усе встигати самі». Інші зазначали, що партнери сприймають вихідні як час для власного відпочинку, у той час як жінки продовжують виконувати щоденні обов'язки без перерви, адже «вона мама» — і це в очах чоловіка автоматично означає повну відповідальність за дітей та дім.

«Жінки зараз більше беруть участь у прийнятті рішень, і до них дослухаються».

Такі соціальні очікування безпосередньо впливають на професійні можливості жінок. Нерівномірний розподіл навантаження в побуті змушує багатьох із них обирати часткову зайнятість або роботу з більш передбачуваним графіком. Респондентки наголошують, що часто віддають перевагу працевлаштуванню у державних установах, де є можливість без перешкод брати лікарняний або відлучатися у випадку хвороби дітей. Таким чином, попри проголошене прагнення до рівності, саме жінки залишаються основними носійками домашніх і доглядових функцій, що свідчить про стійкість традиційних гендерних ролей.

Наведені нижче узагальнені цитати ілюструють напругу між проголошеною рівністю та реальними практиками повсякденного життя.

«Формально ми не ділимо обов'язки на чоловічі й жіночі, робить той, хто може швидше це зробити»

«Вечерю готує той, хто перший прийшов з роботи — у нас це не питання статі»

«Усі говорять, що немає гендерного поділу, але інколи ми самі ловимо себе на старих звичках»

«Коли прошу допомоги, чую, що це моє завдання і я маю сама все встигати»

«У нього вихідний — він відпочиває, а в мене вихідних немає, бо я мама»

«Шукаю роботу, де можна без проблем брати лікарняний, бо догляд за дітьми — на мені»

Дослідження потреб та викликів через глибинні інтерв'ю та фокус-групи

У вересні-жовтні 2025 року в межах проєкту було проведено якісне соціальне дослідження у формі глибинних інтерв'ю та фокус-груп з метою вивчення стану гендерної рівності, викликів у сфері соціальної політики та ситуації з гендерно зумовленим насильством (ГЗН) у громадах Івано-Франківської області. Дослідження мало на меті зібрати думки тих, хто безпосередньо залучений до вирішення соціальних питань на місцях: представників місцевої влади, соціальних служб, неурядових організацій та активних громадян.

Участь у дослідженні взяли респонденти з таких громад:

- Богородчанська
- Городенківська
- Коломийська
- Верховинська
- Болехівська
- Перегінська

Серед опитаних були як жінки, так і чоловіки різного віку — від 18 до 60+ років. Вікова категорія учасників: більшість — 18–39 років (молоді фахівці, волонтери, активісти); значна частина — 40–59 років (управлінці, соціальні працівники); також є кілька представників віком 60+. Гендер: учасники — як жінки, так і чоловіки, з перевагою жінок у владних і соціальних структурах.

Значну частину становили жінки віком 18–39 років, що працюють у соціальній сфері, місцевому самоврядуванні чи неурядовому секторі.

В цілому, кон'юнктура тих, з ким було проведене глибинне інтерв'ю була такою:

- Представниці/ки місцевої влади: голови громад, керівники структурних підрозділів, депутати.
- Соціальні працівники та керівники соціальних служб.
- Представники/ці неурядових організацій, ініціатив, волонтери.
- Громадяни, що активно долучаються до соціального життя.

Учасники часто зазначали свою залученість до реалізації програм підтримки внутрішньо переміщених осіб (ВПО), роботу з постраждалими від насильства, організацію тренінгів та соціальних ініціатив.

Опитувальник містив як закриті, так і відкриті запитання. Основні теми дослідження включали:

1. Соціальні проблеми громад: зокрема, інтеграція ВПО, дефіцит житла, психологічна травма, безробіття, недоступність медичних послуг.
2. Вплив війни на вразливі групи: жінки, діти, особи з інвалідністю та цивільні чоловіки стикаються з особливими труднощами.

3. Гендерні виклики: зміна ролей, зростання домашнього насильства, дискримінація на ринку праці.
4. Рівень обізнаності громади про ГЗН
5. Доступ до допомоги: наявність гарячих ліній, мобільних бригад, кризових кімнат і денних центрів.
6. Бар'єри звернення: страх помсти, економічна залежність, гендерсором, відсутність віри в допомогу, незнання про доступні сервіси.
7. Потреби органів влади: брак фахівців, нестача фінансування, приміщень, транспортних ресурсів.

> Гендерна рівність — це не лише про права жінок, але й про безпеку та стійкість всієї громади. Війна загострює існуючу нерівність. Тому будь-яка гуманітарна допомога чи програма відновлення мусить враховувати гендерний аспект.

> Багато хто боїться, що кривдник помститься, якщо дізнається про звернення. Сором і стигма — досі поширене переконання, що насильство в родині — це ганьба, або що постраждала сама винна.

Результати опитування відображають різносторонню залученість громад до тематики гендерної рівності та протидії насильству. Більшість учасників мають безпосередній досвід роботи з вразливими групами — ВПО, жінками, дітьми, людьми з інвалідністю, військовими.

> У багатьох випадках бракує ресурсів, щоб контролювати, чи дотримуються приписів, і чи постраждала особа дійсно отримує захист

Серед актуальних проблем, що озвучені найчастіше:

- високий рівень тривожності та психологічних травм;
- економічна нестабільність;
- зниження доступу до медичних, соціальних та освітніх послуг;
- нестача житла для ВПО;

- гендерна нерівність в оплаті праці та працевлаштуванні;
- збільшення кількості випадків домашнього та гендерно зумовленого насильства.

> Чоловіки отримують менше, а засудження більше, що виростає в приниження гідності. Ставлення в спілкуванні інше. До жінок — допомога. До чоловіків — осуд

Учасники зазначають, що жінки часто стають єдиними опікунами для дітей та літніх родичів, змушені виконувати «традиційно чоловічі» ролі. Чоловіки, зокрема мобілізовані, зіштовхуються з психологічним тиском, відсутністю підтримки та стигматизацією.

Обізнаність про ГЗН за останній період в цілому зросла, проте існує недовіра до системи, страх помсти, сором, економічна залежність. У громадах діють гарячі лінії, мобільні бригади, денні центри, але бракує фахівців і сталого фінансування. Ефективність реагування залежить від підготовки конкретних служб.

> Проблема не тільки у фізичному насильстві. Поширене економічне, психологічне насильство, контроль, ізоляція. Воно часто не сприймається як проблема — і це найстрашніше.

Опитування засвідчило, що більшість громад вже реалізують програми з гендерної рівності, але вони часто потребують підтримки держави та міжнародних партнерів.

Загалом, дослідження засвідчило активність громад у впровадженні програм з гендерної рівності, однак виявило ключові потреби в ресурсах і міжвідомчій координації. Учасники підкреслили, що подолання ГЗН можливе лише за умови сталої підтримки, глибокої просвітницької роботи та належного фінансування відповідних ініціатив.

Гендерні проблеми, окреслені респондентами

У межах інтерв'ю та фокус-груп учасники дослідження порушували низку гендерних проблем, які залишаються актуальними для досліджуваних територіальних громад. Попри те, що частина респондентів декларувала рівність між чоловіками й жінками, детальні описи ситуацій свідчать про наявність системних викликів, які значною мірою впливають на якість життя, соціальну безпеку та можливості розвитку.

> «У нас буває по-різному: не тільки чоловіки кривдять. Є й такі випадки, коли чоловік терпить і мовчить, бо соромиться про це скаати»

1. Домашнє насильство як двостороння проблема

Респонденти наголошували, що в окремих громадах трапляються випадки домашнього насильства не лише з боку чоловіків щодо жінок, але й з боку жінок щодо чоловіків(не часто, але є випадки). Такий досвід респонденти описували як менш видимий, адже чоловіки рідше звертаються по допомогу через страх суспільного осуду або небажання здаватися «слабкими».

> «Жінки теж можуть принижувати, контролювати, обмежувати. Просто про це менше говорять»

2. Гендерний розрив в оплаті праці та проблема мінімальних зарплат

Учасники дослідження неодноразово підкреслювали наявність істотної різниці в оплаті праці, особливо у сферах, де домінують жінки — освіта, соціальна робота, культура, охорона здоров'я. Значна частина таких посад у громадах фінансується на рівні мінімальної зарплати.

> «У бюджетній сфері майже всі на мінімалці. Переважно це жінки — і саме вони тягнуть родину»

Респонденти зазначали, що це демотивує людей залишатися в професії та посилює залежність жінок від партнерів.

«Жінка працює повний день, а отримує як за півставки. Це несправедливо, бо відповідальність велика»

3. Кадровий голод: брак фахівців і гендерний вимір

«Фахівців бракує. Жінки часто тягнуть кілька напрямів одразу, бо нема кому більше працювати»

Однією з ключових проблем респонденти називали кадровий голод у громадах — особливо у сферах освіти, медицини, соціальних послуг та місцевого самоврядування. У багатьох випадках жінки беруть на себе додаткове навантаження через брак персоналу, працюючи за двох або погоджуючись на розширений функціонал без належної компенсації.

«Кадровий голод відчувається постійно. Молодь виїхала, чоловіки на фронті або за кордоном»

4. Обмеження свободи пересування чоловіків

Респонденти звертали увагу на ще одну проблему, яка має соціально-гендерні наслідки: обмеження пересування чоловіків через дію воєнного стану. Це впливає як на зайнятість, так і на психологічний клімат у родинах, створюючи додаткову напругу.

Чоловіки можуть відчувати безсилля або фрустрацію через неможливість вільно пересуватися чи виїжджати «на заробітки»(типова економічна модель для регіону, коли чоловіки виїжджають в європейські країни на сезонні роботи), тоді як на жінок покладається ще більше адміністративних, сімейних та побутових обов'язків.

«Чоловіки не можуть виїхати, і це створює напругу: роботи в громаді мало, а відповідальність велика»

Проблеми, окреслені респондентами, демонструють комплексний характер гендерних викликів у громадах:

- нерівномірний розподіл домашніх ролей,
- двосторонні прояви домашнього насильства,
- гендерні перекоси в оплаті праці,
- кадровий дефіцит, що особливо навантажує жінок,
- наслідки воєнного стану, які по-різному впливають на чоловіків і жінок.

> «Через обмеження чоловіки сидять без можливості рухатися, а жінки тягнуть усе на собі»

У сукупності це формує контекст, де офіційно декларована рівність часто не збігається з реальними практиками, що зберігають значну частину традиційних гендерних ролей та соціальних очікувань.

Найбільш вразливі групи з точки зору гендерно зумовленого насильства

У ході інтерв'ю та фокус-груп у більшості громад було виокремлено кілька соціальних груп, які є найбільш уразливими до проявів гендерно зумовленого насильства. До них належать пенсіонери, діти, жінки та особи, що перебувають у складних життєвих обставинах. Респонденти підкреслювали, що саме ці групи найчастіше звертаються по допомогу, потребують додаткових механізмів захисту та стикаються з бар'єрами доступу до послуг.

1. Пенсіонери

Пенсіонери, особливо ті, що проживають самотньо або перебувають у залежних стосунках із родичами, називаються однією з найбільш уразливих груп. Випадки економічного насильства, нехтування їхніми потребами, контроль над грошовими виплатами або соціальними допомогами — типові для кількох громад.

«Є багато ситуацій, коли літня мама чи бабуся залежить від дітей, а ті можуть і гроші забрати, і нагрубити. Люди бояться говорити, бо бо небачать іншого виходу»

Часто пенсіонери не усвідомлюють, що економічне чи психологічне приниження також є формами насильства. Працівники соціальних служб відзначили низьку обізнаність щодо прав і доступних механізмів захисту.

2. Діти

Діти є окремою критично вразливою групою, як щодо прямого насильства, так і щодо впливу сімейної атмосфери, де присутня агресія або контроль.

«Діти страждають найперше — не завжди фізично, але вони живуть у тій атмосфері страху. Навіть коли батьки сваряться, це вже травма».

Приклади ризиків:

- слідкування домашньому насильству;
- фізичні покарання як “метод виховання”;
- емоційне нехтування (особливо в сім’ях, де один із батьків виїхав з метою працевлаштування). Працівники служб у справах дітей наголошували, що зросла кількість звернень про психологічне насильство, а також збільшилась потреба у роботі з батьками на межі ризику.

3. Жінки

Жінки традиційно залишаються найбільш частими постраждалими від фізичного, сексуального, економічного та психологічного насильства. Частина респондентів зазначала, що війна, стрес і соціально-економічна нестабільність погіршують ситуацію, підвищуючи рівень конфліктності в сім’ях.

«Жінки до нас звертаються найчастіше. Вони бояться, але приходять, бо більше нема куди йти».

Поширені ситуації:

- жінки з дітьми, які не мають фінансової автономії;
- жінки, чиї партнери повернулися із зони бойових дій у стані емоційного виснаження;
- молоді матері, залежні від партнерів або батьків.

У кількох громадах підкреслили, що жінки частіше звертаються саме за психологічною підтримкою і потребують довгострокових реабілітаційних послуг.

4. Особи, що перебувають у складних життєвих обставинах (СЖО)

Окремою категорією є люди в складних життєвих обставинах — особи з інвалідністю, внутрішньо переміщені особи, люди з ризиком залежностей, безробітні або люди без стабільного доходу.

«Якщо людина в СЖО, то вона найменше захищена. Навіть якщо насильство є, вона не піде в поліцію — боїться осуду або втрати допомоги».

Уточнення та приклади:

- ВПО часто стикаються з агресією через матеріальні труднощі та житлову нестабільність.
- Люди з інвалідністю залежні від доглядачів, що створює ризик економічного чи психологічного тиску.
- Особи із залежностями можуть ставати як постраждалими, так і кривдниками, але часто не отримують вчасної підтримки.
- У кількох громадах наголошували, що саме група СЖО має найменший доступ до кваліфікованої юридичної та психологічної допомоги.

Бар'єри, що заважають постраждалим отримати допомогу

Під час інтерв'ю та фокус-груп у громадах було визначено низку ключових бар'єрів, які стримують жертв гендерно зумовленого насильства від звернення по професійну підтримку. Ці перешкоди мають як психологічний, так і соціально-економічний характер, і значною мірою визначають рівень прихованості проблеми.

> «У маленькому селі всі всіх знають. Якщо звернешся по допомогу, наступного дня вже будуть обговорювати на весь район»

1. Страх осуду з боку оточення

У невеликих громадах домінує побоювання, що розголос спричинить осуд від сусідів, родичів чи знайомих. Люди побоюються втратити репутацію або стати предметом пліток. Це — один із найпоширеніших стримуючих факторів.

> «Жінки часто мовчать, бо бояться, що скажуть: сама винна, сама довела»

2. Стереотипи та ментальні установки

> «У нас звикли терпіти. Кажуть: у кожній сім'ї буває, не треба робити з цього трагедію»

Частина респондентів наголошує, що у громадах досі існують стійкі уявлення про «сімейні справи», які не варто «виносити назовні». Насильство часто сприймається як побутова сварка або приватний конфлікт, а не як правопорушення.

> «Деякі чоловіки вважають, що жінка має коритися, і це норма, а жінки змалку привчені до терпіння»

3. Фінансова залежність від кривдника

Економічна залежність — один із найсильніших бар'єрів. Жінки, які не мають власного доходу або працюють на частковій зайнятості, часто не здатні забезпечити себе та дітей у разі виходу з насильницьких стосунків.

Цитати респонденток:

«Жінки часто кажуть: навіть якби хотіла піти, нема за що орендувати житло чи утримувати дітей»

«Як піду — з чого жити? Усе на ньому: зарплата, комунальні, покупки. Я не потягну сама»

4. Відсутність власного житла та безпечного простору

«Нема куди піти. Навіть якби дуже хотіла втекти з дому — ночувати просто ніде»

Для багатьох постраждалих немає можливості вийти з дому та тимчасово жити окремо від кривдника. У громадах часто немає кризових кімнат, а звернення до родичів або друзів не завжди можливе через страх осуду чи складні сімейні стосунки.

«Кімнату в місті не знімеш, зарплата маленька. А в громаді нема притулку»

5. Менталітет та нормалізація насильства

У частини населення все ще зберігається толерантність до насильницьких проявів — особливо вербальних або економічних. Це спричиняє ситуацію, коли жертва не ідентифікує свою ситуацію як насильство.

«Багато жінок навіть не розуміють, що це насильство. Думають, що так живуть усі»

Реагування місцевої влади та соціальних служб на випадки ГЗН

Під час дослідження було встановлено, що більшість громад мають напрацьовані механізми реагування на випадки гендерно зумовленого насильства, однак їхня ефективність суттєво залежить від кадрової спроможності, доступності ресурсів і рівня взаємодії між службами. Основні напрямки реагування включають моніторинг сімей у складних життєвих обставинах, виїзди на виклики, ведення випадків, а також участь у програмах для кривдників.

1. Оперативне реагування на повідомлення та виїзди на місце події

> «Якщо є виклик — ми обов'язково виїжджаємо. Навіть якщо заяву не написали, ми мусимо побачити ситуацію на власні очі»

У більшості громад соціальні служби та поліція здійснюють спільні або індивідуальні виїзди на місця, де зафіксовано чи запідозрено насильство. Працівники служб зазначають, що реагують навіть у випадках, коли заяви постраждалої немає, але є сигнал від сусідів або родичів.

> «Поліція приїжджає першою, але ми теж підключаємося, бо часто треба працювати з дітьми та оцінювати ризики»

2. Моніторинг сімей та контроль повторних випадків

Соціальні служби тримають на контролі родини, у яких уже фіксувалися випадки ГЗН, або які визнані такими, що перебувають у складних життєвих обставинах. Моніторинг включає планові та позапланові візити, телефонні перевірки, роботу з дітьми та оцінку потреб сім'ї.

«Коли бачимо, що ситуація може повторитися, одразу підключаємо поліцію або психолога»

«Маємо список сімей, де є ризики. Навідуємося періодично, навіть якщо скарг не надходить»

3. Програми та робота з кривдниками

В усіх громадах запроваджено програми роботи з кривдниками — переважно це корекційні програми або консультації з психологами. Як правило, такі програми реалізуються у співпраці з центрами соціальних служб та пробацією.

«Якщо кривдник стоїть на обліку або отримав направлення від поліції чи суду, він має проходити корекційні заняття. Пояснюємо, що відповідальність — не тільки штраф»

4. Захист та вилучення дітей із небезпечного середовища

У випадках, коли насильство становить загрозу життю або здоров'ю дітей, соціальні служби спільно з поліцією вдаються до тимчасового вилучення дітей з родини. За словами фахівців, такі рішення приймаються у крайньому разі, коли інші заходи не дали результату.

«Коли є реальна небезпека, ми забираємо дітей — це крайній, але необхідний захід»

«Іноді батьки спохвачуються тільки після того, як дітей вилучили. Але це — питання безпеки, тут не можна чекати»

5. Координація між службами та мультидисциплінарний підхід

«Добре працює, коли всі служби обмінюються інформацією. Тоді менше шансів, що якийсь сигнал залишиться

У громадах, де налагоджена системна взаємодія, випадки ГЗН розглядаються мультидисциплінарними ко-

мандами. До роботи залучають соціальних працівників, поліцейських, освітян, медиків, психологів та представників ОМС.

«Маємо команду — збираємося, коли виникає складний випадок. Кожен фахівець дивиться зі свого боку»

6. Інформаційна та профілактична робота

«Працюємо з молоддю — пояснюємо, що таке насильство і куди звертатися»

«Бачимо, що люди стали більше питати. Інформаційні кампанії дають результат»

Більшість громад проводять лекції, тренінги, зустрічі в школах, працюють через соцмережі та друковані матеріали. Дані заходи спрямовані на підвищення обізнаності мешканців про доступні послуги, механізми захисту та можливі форми звернення.

Поінформованість населення щодо механізмів захисту від ГЗН

За результатами дослідження встановлено, що рівень поінформованості мешканців громад про механізми захисту від гендерно зумовленого насильства залишається нерівномірним, проте загалом демонструє позитивну динаміку. У більшості територіальних громад існують канали комунікації, які поширюють інформацію про доступні послуги, контакти служб, алгоритм звернення та основні ознаки ГЗН.

У Болехівській громаді інформація щодо ГЗН розміщена в категорії Новини Служб у справах дітей і потребує додаткових інструкцій.

«На сайті ради є контакти, але не всі люди вміють ними користуватися»

Городенківська громада включає окремий розділ «Протидії домашньому та гендерно зумовленому насильству» та матеріали про ГЗН у розділ соціального захисту, де користувач отримує доступ до алгоритмів дій, переліку служб та електронних форм звернення. Богородчанська громада використовує змішану модель: частина матеріалів подана у новинах, частина — у розділі «Громадянам», що забезпечує функціональний доступ, але потребує навігації.

Коломийська громада чітко структурує інформацію в категорії «Управління соціального захисту населення», де є окремий підрозділ «Протидія домашньому насильству» з інструкціями для постраждалих та рекомендованими кроками. Верховинська громада подає інформацію на сайті районної адміністрації через блок «Для громадськості», де розміщено блоки «Протидія домашньому насильству», «Протидія торгівлі людьми», «Протидія та запобігання дискримінації», «Гендерна рівність». Перегінська громада оприлюднює матеріали про профілактику та реагування у розділі «Новини», супроводжуючи їх інфографіками та контактами служб. Окрім того наведена Дорожня карта для осіб, постраждалих від домашнього насильства.

Водночас респонденти вказували, що обізнаність часто залежить від активності конкретних фахівців та рівня участі громади в загальнонаціональних інформаційних кампаніях.

1. Офіційні сайти міських та селищних рад

> «Добре, що інформація відкрита, але треба, щоб її бачили не лише ті, хто заходить на сайт»

На вебсайтах органів місцевого самоврядування здебільшого розміщена базова інформація про:

- порядок звернення у випадку ГЗН;
- контакти відповідальних служб (поліція, КДО, соціальні служби, служба у справах дітей);

- графіки роботи спеціалістів;
- інформаційні пам'ятки та алгоритми дій.

У деяких громадах також оприлюднюють новини про профілактичні заходи, результати акцій та тренінгів.

2. Участь у кампанії «16 днів проти насильства»

> «Під час 16 днів проти насильства про це говорять усюди — і в школах, і в установах, і на вулиці»

Більшість громад щороку долучаються до міжнародної акції «16 днів проти насильства», що є одним із ключових інструментів інформування населення. У цей період проводять:

- тематичні зустрічі у школах та бібліотеках;
- вуличні акції та флешмоби;
- роздачу інформаційних буклетів;
- лекції та семінари про форми насильства та механізми захисту;
- публікації у соцмережах та місцевих медіа.

> «Люди краще сприймають, коли бачать акцію або отримують листівку — це ніби легше для розуміння»

Ці активності істотно підвищують видимість теми й привертають увагу мешканців, які раніше не цікавилися проблематикою ГЗН.

3. Проведення вуличних акцій та заходів до Дня протидії торгівлі людьми

> «На вуличних акціях люди активно зупиняються, питають, беруть листівки»

Чимало громад долучаються також до інформаційних заходів, присвячених Дню протидії торгівлі людьми. Це дозволяє розширити тематику роботи й включити пита-

ння насильства, експлуатації, небезпечної міграції та маніпулятивних практик щодо вразливих груп.

«Особливо молодь цікавиться — вони задають багато питань про те, як розпізнати небезпеку»

Типові заходи:

- інсталяції у центральних частинах міста;
- зустрічі з молоддю;
- флешмоби;
- перегляди тематичних відеороликів;
- консультаційні майданчики «Запитай фахівця».

4. Роль служби у справах сім'ї, дітей та молоді

«Служба у справах сім'ї багато їздить по селах. Люди знають їх у лице й можуть звернутися напряму»

Служби у справах сім'ї та дітей виконують важливу функцію первинного контакту та просвіти. Вони організовують:

- профілактичні лекції у школах;
- зустрічі з батьками;
- роботу з сім'ями у складних життєвих обставинах;
- інформаційні кампанії через бібліотеки, культурні центри, старостат.

«Дітям пояснюють доступно, через ігри та тренінги — це працює дуже добре»

У громадах, де такі служби добре укомплектовані та мають фахових спеціалістів, рівень обізнаності значно вищий.

5. Загальна оцінка поінформованості

«Інформації стало значно більше, але не всі її бачать і не всі хочуть сприймати. Потрібна постійна робота»

Попри загальну позитивну динаміку, частина респондентів глибинних інтерв'ю зазначає, що поінформованість і досі залежить від:

- рівня цифрової грамотності мешканців;
- активності місцевих служб;
- доступності інтернету у віддалених селах;
- готовності людей сприймати інформацію та визнавати проблему.

Успішні практики у протидії ГЗН

Практика	Які громади застосовують	Характеристика
Мобільні бригади	Городенківська, Болехівська, Коломийська, Богородчанська	Виїзди, консультації, кризова підтримка
Профілактичні уроки у школах	Болехівська, Перегінська, Верховинська	Зустрічі, уроки безпеки, тренінги
Структуровані онлайн-розділи	Городенківська, Богородчанська	Інструкції, алгоритми, інфографіка
Міжвідомча координація	Богородчанська, Городенківська	Засідання робочих груп
Активне використання соцмереж	Усі громади	Новини, оголошення, кампанії

Богородчанська територіальна громада

- Функціонування соціального центру підтримки, де постраждалі можуть отримати психологічну та соціальну допомогу та бюро правової допомоги.
- Активна співпраця з поліцією (дільничними офіцерами, поліцейськими офіцерами та працівниками ювенальної превенції) та службою у справах дітей, зокрема щодо роботи з сім'ями групи ризику.
- Інформаційно-роз'яснювальні заходи, спрямовані на запобігання домашнього насильства та боротьбу з цим явищем. Особлива увага приділяється пошире-

нню інформації як не стати жертвою домашньої кривди та про не замовчування проблеми домашнього насилля і доведення основних вимог Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, або Стамбульської конвенції.

- Просвітницькі заходи для підвищення рівня поінформованості у віддалених селах.
- Моніторинг випадків — простий реєстр ГЗН у громаді для аналітики і планування.

Городенківська територіальна громада

- Розширення доступу до соціально-психологічної допомоги через створення центру та мобільної бригади соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі
- Соціальний супровід сімей (осіб), які перебувають в складних життєвих обставинах

Соціальний супровід — це комплексна соціальна послуга для особи або сім›ї, яка перебуває у складних життєвих обставинах (СЖО). Щоб їх подолати або мінімізувати негативний вплив, у межах послуги проводиться оцінка потреб, на основі якої визначають шляхи вирішення основних проблем.

Соціальний супровід передбачає регулярні зустрічі та бесіди, психологічну підтримку та допомогу в оформленні документів. Крім того, навчання та розвиток навичок, спрямовані на підвищення самостійності особи або сім›ї, щоб у перспективі подолати наслідки СЖО.

- підготовка фахівців (соціальних працівників, педагогів, старост) із розпізнавання ризиків та роботи з постраждалими.

Верховинська територіальна громада

Діяльність Центру соціально-психологічної допомоги. За два роки реалізації ініціативи у Верховинській громаді помітні результати у протидії гендерно зумовленому насильству: опрацьовано 43 випадки ГЗН із повним соціальним і психологічним супроводом постраждалих, понад 300 000 грн спрямовано на грошову допомогу та набори гідності, проведено більш ніж 1040 інформаційних сесій для мешканців району, а 281 учасник долучився до сесій із психоемоційного розвантаження. Крім того, для підсилення професійного потенціалу фахівчинь центру організовано понад 40 супервізій і тренінгів, що дозволило забезпечити сталу, якісну та чутливу підтримку постраждалим у громаді.

У Верховинській громаді однією з найбільш успішних практик громадського сектору в сфері протидії гендерно зумовленому насильству стала діяльність благодійної організації «Конвіктус Україна», яка завдяки поєднанню інноваційного підходу, професійної команди та тісної співпраці з місцевими партнерами забезпечує підтримку та відновлення осіб, які постраждали від насильства або перебувають в складних життєвих обставинах. Організація впроваджує комплексні моделі допомоги, що охоплюють індивідуальні консультації, профілактичну роботу з підлітками та просвітницькі заходи для громади, а також активно взаємодіє з поліцією, службами у справах сім'ї та закладами охорони здоров'я. Завдяки принципам толерантності, конфіденційності, залученню цільових груп і діяльності поза політикою «Конвіктус Україна» стала надійним партнером для громади, зміцнюючи місцеву систему реагування на ГЗН та підвищуючи рівень обізнаності й довіри серед жителів Верховинщини.

Болехівська громада

- Тренінги з попередження ГЗН для громадських/державних працівників. Тренінг із Міжнародним медичним корпусом дав змогу місцевим фахівцям ознайомитись із темою гендеру, насильства, алгоритмами реагування. Це підвищує кваліфікацію.
- Функціонування системи соціальних послуг. Є Центр для сім'ї, дітей і молоді, що означає наявність базового рівня допомоги. Це створює платформу для реалізації програм із попередження ГЗН.
- Наявність комісії / депутатської структури з прав людини показує, що громада має інституційний механізм для розгляду питань правопорядку, соціального захисту, що може охоплювати і випадки насильства.
- Інформаційна відкритість та публічні новини про тему ГЗН — публікація про тренінг з ГЗН на сайті громади свідчить про готовність до проникнення теми у публічну повістку та просвітницьку діяльність.

Коломийська громада

- Працюють спеціалізовані служби, денні центри та кризові кімнати для постраждалих від домашнього або гендерно-зумовленого насильства. На рівні громади функціонують координаційні ради, робочі групи, що об'єднують представників соціальних служб, поліції, освіти, медицини, а також іноді — громадських організацій.
- Наявність організацій з правовою та психологічною підтримкою, що працюють з ВПО, людьми, постраждалими від насильства тощо.
- Коломия серед громад, яким передали спеціалізовані автомобілі для мобільних бригад протидії домашньому насильству. Бригади покривають потребу у оперативному реагуванні. Це дозволяє надати оперативну, безпечну та конфіденційну допомогу, уникнути повторної травматизації, а також мінімізувати бар'єри

доступу до сервісів. Респондент(к)и вказували, що ця бригада взаємодіє з поліцією, соціальними службами та медичними установами, що підвищує комплексність допомоги.

- Просвітницька робота з громадами та молоддю при Народному домі. Респонденти підкреслюють важливість інформаційних кампаній, тренінгів, лекцій у школах, роботі з підлітками та педагогами.

Перегінська громада

- На сайті громади наявні інформаційні публікації про гендерну рівність, висвітлено матеріали щодо рівності в економіці та комунікаціях. Окрема увага приділена питанню соціальної інклюзії в інформаційних матеріалах.
- Діє система соціального захисту, є відповідні структурні підрозділи.
- Школи активно впроваджують уроки з безпечної поведінки
- Функціонують відділи громади з соціальних питань.

Профілактична та цифрова активність громад

Громада	Освітні заходи	Кампанії	Співпраця	Цифрові інструменти
Болехівська	Тренінги в школах	«16 днів проти насильства»	Поліція, НУО	Е-приймальня, соцмережі
Богородчанська	Уроки, зустрічі	«16 днів проти насильства»	Мобільні бригади	Сайт, e-form
Городенківська	Семінари, тренінги	«16 днів проти насильства», День захисту дітей	Патрульна поліція	Е-приймальня, Facebook
Коломийська	Батьківські клуби	«16 днів проти насильства»	Освіта, поліція	Соцмережі
Верховинська	Робота соцпрацівників	Одиничні заходи	Освітні заклади	Сторінка громади
Перегінська	Тренінги, профілактика	«16 днів проти насильства»	Ліцеї, громада	Facebook

ПРОПОНОВАНІ ЗМІНИ ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ СИТУАЦІЇ ТА ЕФЕКТИВНОЇ ПРОТИДІЇ ГЗН

Для покращення ситуації та підвищення рівня безпеки у громадах необхідно впроваджувати комплексні програми, які поєднують соціальну, психологічну, правову й освітню складові. Це дозволить забезпечити не лише оперативне реагування на випадки гендерно зумовленого насильства, а й створити умови для їх профілактики. Ключовими напрямами змін мають стати:

1. Комплексні програми соціальної підтримки

- забезпечення доступу постраждалих до соціальних послуг «в одному вікні»;
- введення кризових пакетів допомоги, тимчасового притулку, супроводу соціальними працівниками;
- розвиток послуг мобільних бригад у віддалених населених пунктах.

2. Посилення психологічної допомоги

- регулярна робота психологів у школах, ЦНАПах, соціальних службах;
- створення груп підтримки для жінок і сімей;
- підготовка фахівців до роботи з травмою та кризовими випадками.

3. Активна роз'яснювальна та інформаційна робота

- масштабні просвітницькі кампанії про те, що таке ГЗН, які є ознаки, куди можна звернутися;
- проведення тренінгів та зустрічей у школах, бібліотеках, молодіжних просторах;

- залучення церков, місцевих лідерів та медіа для поширення достовірної інформації;
- робота у соціальних мережах та локальних чатах, де живе громада.

4. Скоординована праця всіх служб

- налагодження системної взаємодії між соціальними службами, поліцією, медиками, освітянами, ЦНАПом, громадськими організаціями;
- затвердження єдиного міжвідомчого протоколу реагування на випадки ГЗН;
- регулярні координаційні зустрічі, спільні навчання і моніторинг випадків;
- створення постійно діючої міжсекторальної робочої групи.

5. Формування культури нетерпимості до насильства

- розвиток громадської активності через мікропроєкти, клуби, шкільні ініціативи;
- підтримка волонтерів, навчання лідерів думок;
- просування цінностей рівності, взаємоповаги та безпеки в усіх середовищах громади.

Напрями змін у реагуванні на гендерно зумовлене насильство на рівні територіальної громади

Категорія змін	№	Напрям	Зміст заходів	Очікуваний результат
СТРАТЕГІЧНІ ЗМІНИ	1	Формування ядра активних людей	Створення ініціативної мікрогрупи з 5–10 активних осіб (соцпрацівники, бібліотекарі, вчителі, медики, небайдужі мешканці). Регулярні короткі зустрічі (30 хвилин раз на місяць). Розподіл невеликих зон відповідальності.	Формується стабільне активне ядро, здатне ініціювати та підтримувати дії з протидії ГЗН.
	2	Стимулювання участі через міні-проєкти	Запровадження конкурсу мікроініціатив (5–10 тис. грн) для простих ідей (зустрічі, лекції, клуби, інформаційні акції). Низький поріг входу — коротка заявка.	Мешканці охочіше долучаються до активності завдяки швидкому результату.
	3	Публічність рішень і відкритість влади	Відкриті обговорення питань ГЗН, онлайн-трансляції, короткі публічні звіти, онлайн-форма «Запропонуй ідею для громади».	Зростає довіра до влади та відчуття впливу громади.
СЕКТОРНІ ЗМІНИ	4	Робота через школи та молодіжні простори	Залучення вчителів, класних керівників і психологів. Дні безпеки, заняття про особисті кордони та кібербезпеку. Формування молодіжних команд-лідерів.	Активізується молодь, зменшується рівень упереджень щодо теми ГЗН.
	5	Церква як партнер громади	Тематичні зустрічі з духовенством. Спільні меседжі: домашнє насильство — не «сімейна справа», а соціальна проблема.	Тема ГЗН сприймається як суспільно важлива, а не приватна.
	6	Розвиток жіночих та сімейних клубів	Клуби при бібліотеках і будинках культури. Теми: права жінок, психологічна підтримка, безпека. Неформальний формат.	Залучаються групи, не готові до офіційних тренінгів.

КОМУНІКАЦІЙНІ ЗМІНИ	7	Локальні приклади та прості меседжі	Анонімізовані історії мешканців, відео «Куди звернутися у нашій громаді?», поширення через месенджери.	Знижується бар'єр звернення по допомогу.
	8	Партнерство з місцевими підприємцями	Інформаційні плакати в кафе, магазинах, аптеках. Спільні акції та дні безпеки.	Охоплюються мешканці, які не відвідують офіційні заходи.
ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗМІНИ	9	Підготовка волонтерів-супровідників	Навчання волонтерів для супроводу постраждалих до лікаря, поліції, суду. Позмінна робота.	Забезпечується реальна допомога та зростає довіра.
	10	Спрощення механізмів залучення	Участь без реєстрації, короткі заходи (30–40 хв), зручний час, дитячий куточок.	Участь стає доступною для більшої кількості людей.

Немає пасивних громад — є громади, де людям ніхто не запропонував зрозумілий, простий і реалістичний спосіб долучитися.

Ми підвищуємо активність тоді, коли:

- зменшуємо формальності,
- даємо маленькі можливості з видимим результатом,
- створюємо безпечні й дружні простори для участі,
- показуємо успішні приклади.

Без системної співпраці служб, доступних послуг, підтримки та постійної просвітницької роботи громада не зможе ефективно протидіяти ГЗН.

Тільки поєднання соціальної, психологічної, інформаційної та інституційної роботи дасть змогу сформувати безпечне середовище та підвищити рівень довіри й активності мешканців.

СИСТЕМА ПОСЛУГ ТА ПРОФІЛАКТИКИ ГЗН В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

Послуги, доступні постраждалим

Мобільні бригади

- Виїзд за викликом
- Надання екстреної допомоги
- Первинна консультація
- Транспортування до безпечного місця

Цілодобове доступність

Денні центри підтримки

- Групові заняття та тренінги
- Консультації фахівців
- Творча терапія та релаксація
- Майстер-класи для реабілітації
- Безпечний простір для спілкування

Режим роботи: 9:00–18:00

Кабінети психологічної допомоги

- Індивідуальна терапія
- Сімейне консультування
- Робота з травмою
- Психологічна діагностика

Кваліфіковані психологи

Притулки та кризові кімнати

- Тимчасове безпечне проживання
- Харчування та побутові умови
- Конфіденційність адреси
- Комплексна підтримка
- Підготовка до самостійного життя

До 6 місяців перебування

Соціальний супровід сімей з випадками ГЗН

- Розробка індивідуального плану допомоги
- Координація послуг від різних служб
- Моніторинг ситуації в сім'ї
- Правова допомога
- Матеріальна підтримка
- Медіація конфліктів

СИСТЕМА ПОСЛУГ ТА ПРОФІЛАКТИКИ ГЗН В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

Освітні та профілактичні заходи

Тренінги та семінари в закладах освіти

- Заняття для учнів про здорові стосунки та рівність
- Тренінги для педагогів щодо виявлення ознак насильства
- Батьківські збори з питань виховання без насильства

Інформаційні кампанії

- 16 днів проти насильства (25 листопада – 10 грудня)
- День захисту дітей (1 червня)
- Міжнародний жіночий день (8 березня)

Акції, флешмоби, публікації

Проекти у співпраці з партнерами

Громадські організації

- Правова освіта населення
- Групи взаємопідтримки
- Адвокаційні кампанії

Міжнародні організації

- Фінансування проектів
- Обмін досвідом
- Навчання фахівців

Поліція України

- Профілактичні бесіди
- Інформування про права
- Спільні заходи

Регулярна координація та звітність за результатами проектів

Додаткові профілактичні ініціативи

- Мобільні застосунки для звернень
- Відеоролики та соціальна реклама
- Публікації у місцевих ЗМІ
- Театральні вистави
- Мистецькі проекти
- Бібліотечні заходи

Ресурси та підтримка, необхідні громадам для ефективної боротьби з гендерно зумовленим насильством (ГЗН)

Територіальна громада	Ключові проблеми / контекст	Необхідні ресурси та підтримка	Очікуваний ефект
Городенківська громада	Недостатнє фінансування соціальних послуг; низький рівень оплати праці фахівців, що працюють із випадками ГЗН; високе навантаження та плинність кадрів	Розширення бюджетного фінансування соціальної сфери; стабільне фінансування програм протидії ГЗН; підвищення заробітної плати працівникам соціальних служб	Посилення кадрової спроможності громади та підвищення якості реагування на випадки ГЗН
Верховинська громада	Складний соціально-економічний контекст; брак робочих місць; зростання сімейних конфліктів і випадків ГЗН	Створення нових робочих місць або підтримка альтернативних джерел доходу; державні та регіональні програми економічної підтримки; додаткові ресурси для соціальних служб	Зменшення соціальної напруги та профілактика насильства через покращення економічної ситуації
Болехівська громада	Відсутність фахівців для роботи з кривдниками; обмежені можливості впливу на причини насильницької поведінки	Підготовка спеціально навчених фахівців (психологів, соціальних працівників, фасилітаторів); ресурси для запуску корекційних програм; методична та освітня підтримка з боку області або держави	Комплексний підхід до протидії ГЗН із фокусом на усунення причин насильства
Богородчанська громада	Недостатня інфраструктура реагування; поширеність психологічного насильства, яке часто залишається невидимим; обмежений кадровий ресурс	Додаткове фінансування програм і інфраструктури протидії ГЗН; інвестиції у профілактику та реагування на психологічне насильство; розширення штату психологів і соціальних фахівців	Раннє виявлення випадків насильства та підвищення ефективності профілактичної роботи

Коломийська громада	Високе навантаження на служби; нестача матеріально-технічних ресурсів	Забезпечення транспортом, обладнанням, технікою; облаштування приміщень для кризових кімнат; збільшення кількості грантових проєктів; посилення співпраці з міжнародними організаціями	Підвищення спроможності служб і зменшення фінансового навантаження на місцевий бюджет
Перегінська громада	Відсутність системної інфраструктури реагування; нестача безпечних місць для постраждалих	Посилення державного контролю за реалізацією законодавства; створення шелтера або кризової кімнати; психологічна підтримка постраждалих (мобільні бригади, додаткові фахівці); технічна підтримка соціальних служб	Формування комплексної та сталої системи реагування на випадки ГЗН

Пріоритети в роботі з попередження гендерно зумовленого насильства

1. Освіта як довгострокова стратегія зміни поведінкових моделей

Респонденти одностайно наголошували, що освітні установи — від садочків до центрів зайнятості — мають відігравати ключову роль у формуванні ненасильницької поведінки та гендерної рівності.

> «Потрібно починати зі школи. Якщо дитина з дитинства бачить, що кричати й принижувати нормально, то так само буде поводитись у дорослому житті».

Освіта розглядається не лише як передавання знань, а як системне виховання поваги, емпатії та навичок ненасильницького вирішення конфліктів.

2. Виховання в родині та популяризація ненасильницьких моделей взаємодії

Багато респондентів підкреслювали, що сім'я закладає фундамент сприйняття ролей і норм поведінки.

> «Поки вдома дитина чує: "Мовчи, бо тато сердитий", нічого не зміниться. Має бути інше виховання».

Роль батьків, їхній приклад, повага одне до одного — це основа, яка або формує толерантність, або, навпаки, відтворює культ сили.

3. Роль церкви як морального орієнтира

Респонденти зазначали, що у малих громадах духовенство має величезний вплив: від формування цінностей до заохочення громадян звертатися по допомогу.

> «Священник може одним словом або підтримати жінку, або сказати: "Терпи, бо ти дружина". Дуже важливо, щоб вони теж проводили просвітницьку роботу».

Зокрема наголошували на необхідності, щоб церква не закликала «терпіти заради сім'ї», а підтримувала постраждалих.

4. Контроль та дієві механізми реагування

Частина респондентів наголошувала на необхідності посилити контроль за кривдниками та забезпечити виконання рішень суду, поліції чи соціальних служб.

> «Є закони, але їх треба виконувати. Якщо кривдник робить, що хоче, то ніякої профілактики не буде».

Контрольність розглядається як інструмент стримування повторних випадків насильства.

5. Інформування населення та подолання культури замовчування

Велика кількість респондентів вважає, що першочерговим є відкрите обговорення проблеми.

> «Треба більше говорити. Бо в нас звикли мовчати, соромитися. А коли знаєш, що не одне така, то легше звернутися».

Люди мають знати, куди звертатися, які є права, які служби реагують, та як відбувається захист.

6. Завершення війни як фактор зниження рівня стресу і насильства

Респонденти часто проводили прямий зв'язок між війною, зростанням стресу та агресії у громадах.

> «Коли закінчиться війна, люди трохи заспокояться. Бо зараз усі на нервах, і це теж сприяє насильству».

Повернення військових, втрата роботи, нестабільність — усе це створює додаткове напруження.

7. Якісне виконання роботи працівниками служб

Під цим респонденти розуміли не лише професійність, а й людяність, оперативність і небайдужість.

> «Якби кожен на своєму місці робив добре свою роботу, то й проблем було би менше»

Важливо, щоб соціальні служби, поліція, ЦСССДМ та інші структури працювали чітко й без затягувань.

8. Профілактичні бесіди як інструмент раннього втручання

Громади наголошують на потребі регулярних превентивних зустрічей — у школах, клубах, трудових колективах, закладах охорони здоров'я.

«Поговорити завжди краще, ніж чекати, поки поб'ють»

Такі бесіди допомагають виявляти проблеми на ранньому етапі та знижують ризики ескалації.

9. Збільшення кількості громадських організацій

Місцеві НУО відіграють важливу роль у просвіті, психологічній підтримці, юридичному супроводі та формуванні політик.

«Чим більше буде таких організацій, тим більше жінок відчуватимуть підтримку»

Респонденти вказували на потребу залучати більше громадських ініціатив, адже вони можуть заповнити прогалини, які не завжди покриває держава.

ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ ГРОМАД У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ГЗН

1. **Моніторингові показники (кількісні індикатори)**
   - кількість зареєстрованих випадків ГЗН за категоріями (фізичне, психологічне, економічне, сексуальне);
   - кількість термінових та обмежувальних приписів, винесених поліцією та судами;
   - кількість повторних випадків насильства щодо тих самих осіб або в тих самих сім'ях;
   - кількість звернень постраждалих до соціальних служб, поліції, медичних установ, мобільних бригад;
   - кількість постраждалих, які були розміщені в притулках або кризових кімнатах;
   - кількість осіб, скерованих на програми для кривдників, та кількість тих, хто їх фактично пройшов.

2. **Якісні індикатори**
   - рівень задоволеності постраждалих отриманою допомогою (анонімні опитування, інтерв'ю);
   - ефективність міжвідомчої взаємодії: швидкість реагування, чіткість алгоритмів, обмін інформацією;
   - якість проведення оцінки ризиків у кожному випадку ГЗН;
   - доступність інформації для населення про механізми захисту (оцінка за контентом сайтів, сторінок громад, заходів інформування);
   - ступінь підготовленості фахівців (оцінювання компетентностей, участь у тренінгах, практичний досвід).

3. Інституційна спроможність громад

- наявність затверджених локальних програм або планів роботи з протидії ГЗН;
- кількість фахівців у центрах соціальних служб, службах у справах дітей, мобільних бригадах;
- наявність та наповнення кризових кімнат чи притулків;
- забезпечення транспорту, приміщень, техніки, необхідної для оперативного реагування;
- обсяг фінансування, виділеного на роботу з випадками ГЗН та профілактику.

4. Оцінка профілактичної роботи

- кількість проведених інформаційних заходів (акції «16 днів проти насильства», лекції, тренінги, кампанії проти торгівлі людьми);
- оцінка охоплення аудиторій (молодь, чоловіки, освітні заклади, старостат тощо);
- аналіз контенту в соцмережах громад та кількість переглядів/взаємодій із матеріалами;
- співпраця з НУО, поліцейськими офіцерами громади, закладами освіти та охорони здоров'я.

5. Оцінка кейсів

- аналіз окремих випадків (case studies) із фокусом на:
  - швидкість реагування;
  - координацію між службами;
  - результат для постраждалої особи (чи вдалося забезпечити безпеку, тимчасове житло, соціальний супровід);
  - дотримання процедур та прав постраждалої особи.

6. Залучення громади до оцінювання

- громадські обговорення щодо проблематики ГЗН;

- опитування жителів про рівень поінформованості;
- оцінка довіри до поліції, соціальних служб і місцевої влади.

Відповідно до Методичних рекомендацій щодо впровадження гендерного підходу та підходу, заснованого на правах людини, на рівні територіальних громад (Наказ Мінсоцполітики від 27.12.2022 № 359), під час вивчення становища жінок і чоловіків та/або їхніх груп доцільно здійснювати такі дії:

- **Збір і аналіз даних** про потреби жінок і чоловіків та/або їхніх груп, з урахуванням віку, інвалідності чи належності до маломобільних груп, місця проживання, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного й майнового стану та інших ознак. Мета зрозуміти, які послуги може та має забезпечити публічна політика.
- **Гендерний аналіз** проєктів розпоряджень і рішень, що регулюють розвиток територіальної громади, а також уже ухвалених рішень – для оцінки їх впливу на жінок і чоловіків.
- **Опрацювання наявної аналітики.** Збір та систематизація матеріалів органів державної влади, наукових установ, громадських і міжнародних організацій щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків за напрямами програм розвитку.
- **Консультації із зацікавленими сторонами.** Взаємодія з громадськими організаціями, що представляють жителів громади, включно з уразливими групами жінок і чоловіків, а також із жіночими організаціями. За наявності — співпраця з консультативно-дорадчими органами з питань рівних прав і можливостей, протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії насильству за ознакою статі, зокрема сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом.

Хто належить до вразливих груп за Законом України «Про соціальні послуги». Це особи або сім'ї, які мають найвищий ризик опинитися у складних життєвих обставинах під впливом зовнішніх і/або внутрішніх чинників. До таких чинників належать: похилий вік; часткова або повна втрата рухливості чи пам'яті; невиліковні хвороби та хвороби, що потребують тривалого лікування; психічні й поведінкові розлади (зокрема пов'язані з уживанням психоактивних речовин); інвалідність; бездомність; безробіття; малозабезпеченість; поведінкові розлади у дітей через розлучення батьків; ухилення батьків чи осіб, які їх замінюють, від виховання дитини; втрата соціальних зв'язків (у тому числі під час перебування в місцях позбавлення волі); жорстоке поводження з дитиною; насильство за ознакою статі; домашнє насильство; ситуації торгівлі людьми; шкода, спричинена пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом або тимчасовою окупацією.

Як застосовувати гендерний підхід і підхід на основі прав людини на рівні громади. Їх доцільно використовувати під час підготовки проєктів рішень органів місцевого самоврядування, які регулюють суспільні відносини, містять норми права, мають неперсоніфікований характер і розраховані на багаторазове застосування. Мета — забезпечити, щоб політика однаково враховувала потреби різних груп жінок і чоловіків.

Звідки брати дані про становище жінок і чоловіків. Базові джерела — офіційна державна статистична, фінансова та адміністративна звітність, а також аналітичні звіти і дослідження органів державної влади, місцевого самоврядування, міжнародних організацій, наукових установ і громадських об'єднань.

Як доповнювати дані. За потреби проводять опитування та інші польові методи: фокус-групи, анкетування, спо-

стереження, інтерв'ю. Під час розроблення програм розвитку важливо також оцінювати доступ жінок і чоловіків та/або їхніх груп до ресурсів і послуг, а також бар'єри, що перешкоджають їхній активній участі в житті громади. Це дозволяє точніше налаштовувати місцеву політику та цільові програми підтримки.

Орієнтація на гендерний профіль громади дає змогу проектувати програми розвитку так, щоб вони працювали для всіх мешканців — з урахуванням реальних потреб і відмінностей між групами жінок і чоловіків. Вступним кроком є чесна аналітика: ми не просто фіксуємо проблеми, а визначаємо, де саме виникають нерівності, які бар'єри діють і як їх усунути.

Насамперед програма має містити чітку мету, а також узгоджені стратегічні й операційні цілі та завдання. Їх формулюють у логіці прав людини та рівних прав і можливостей жінок і чоловіків. Такий фокус дозволяє безпосередньо зменшувати виявлені під час аналізу гендерні розриви, враховуючи відмінності між різними групами в громаді, і водночас гарантувати реалізацію політичних, громадських, економічних, соціальних і культурних прав. У підсумку мешканці мають отримати рівний доступ до товарів і послуг, а їхні можливості для самореалізації — розширитися.

Далі логічно перейти до конкретики: визначити пріоритетні заходи, які адресно усувають виявлені дисбаланси та випадки дискримінації. Тут важливо не лише «закрити» проблему, а й закласти критерій успіху — рівноцінні результати для жінок і чоловіків. Саме так заходи перетворюються з декларацій на вимірювані зміни.

Щоб рішення були життєздатними, необхідно залучати до їх реалізації саму громаду. Механізми участі мають бути відкритими для жінок і чоловіків з різних груп, із особливою увагою до вразливих категорій населення. Залучення не обмежується консультаціями — це співтворення рішень, яке підвищує якість виконання і довіру до програми.

І, нарешті, програма повинна «бачити» свій прогрес. Для цього встановлюють гендерно чутливі кількісні та якісні показники результативності, узгоджені з Цілями сталого розвитку України до 2030 року. Збір даних для моніторингу здійснюють за переліком індикаторів, затвердженим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 02 грудня 2020 року № 1517-р «Питання збору даних для моніторингу гендерної рівності». Завдяки такій системі оцінювання громада отримує чіткий зворотний зв'язок і може своєчасно коригувати курс.

Компонент	Що передбачає	Очікуваний результат	Як виміряти/ посилання
Мета і цілі з правозахисним фокусом	Чітка мета, стратегічні та операційні цілі і завдання з урахуванням прав людини та рівних прав і можливостей жінок і чоловіків	Зменшення виявлених нерівностей; гарантія рівного доступу до товарів і послуг; розширення можливостей реалізації політичних, громадських, економічних, соціальних і культурних прав	Наявність прописаних цілей/ завдань; відповідність правозахисним принципам у проєкті програми
Пріоритетні заходи проти гендерних розривів	Визначення першочергових дій для усунення гендерних розривів і випадків дискримінації	Рівноцінні результати для жінок і чоловіків у цільових сферах	Перелік заходів із дедлайнами/ відповідальними; порівняння результатів за статтю
Участь мешканців, зокрема вразливих груп	Механізми залучення жінок і чоловіків та/ або їхніх груп до реалізації програми, із фокусом на вразливі категорії	Підвищення якості рішень і довіри; урахування потреб різних груп громади	Кількість/якість консультацій; представництво вразливих груп у процесі
Гендерно чутливі індикатори й моніторинг	Встановлення кількісних і якісних показників, чутливих до гендерних відмінностей; узгодження з ЦСР-2030; збір даних за переліком індикаторів	Прозорий моніторинг прогресу, своєчасна корекція політики	Використання переліку індикаторів, затвердженого КМУ від 02.12.2020 № 1517-р; регулярні звіти за статтю

Таблиця допомагає проєктувати й оцінювати програми соціального захисту з урахуванням відмінностей у становищі жінок і чоловіків. Вона структурує індикатори так, щоб бачити не лише «скільки зроблено», а й кому саме це допомогло і чи зменшилася нерівність.

Типи показників і що вони означають

- **Діяльності** — відстежують хід виконання заходів (скільки установ, скільки фахівців, чи є безбар'єрність тощо). Вони відповідають на запитання: *чи рухаємось за планом?*
- **Продукту (результату)** — фіксують безпосередній ефект (скільки людей/сімей отримали послуги, у якому віці, якої статі, де саме). Питання: *хто реально отримав підтримку?*
- **Якості (довгострокового результату/впливу)** — показують зміни в житті громади (динаміка вразливих категорій, доступ до допомоги, гендерні розриви в доходах/охопленні). Питання: *чи стало справді краще і для кого?*

Кожен показник пропонує «зрізи» за статтю, віком, типом населеного пункту (місто/село), старостинським округом тощо. Це дозволяє побачити, де саме виникають розриви: наприклад, послуги доступні жінкам у містах, але гірше — чоловікам поважного віку в селах; або безбар'єрність є в центрі, але відсутня на периферії.

Як використовувати показники в циклі програми

1. **Планування**: оберіть ключові індикатори з таблиці під ваші цілі, пропишіть базові значення (стан «на старті») і цільові орієнтири.
2. **Реалізація**: регулярно збирайте дані за дезагрегаціями, фіксуйте виконання заходів.

3. **Моніторинг**: порівнюйте охоплення жінок/чоловіків та груп (вік, інвалідність, місто/село), шукайте «вузькі місця».
4. **Оцінювання**: аналізуйте довгострокові зміни та гендерні розриви; за потреби — коригуйте заходи, бюджет, механізми доступу.

Джерела даних і якість вимірювання

Використовуйте офіційну статистику, адміністративну звітність надавачів послуг, результати опитувань (фокус-групи, анкетування, інтерв'ю). Для порівнянності даних за періоди зберігайте однакові визначення, вікові групи та формати. Там, де можливо, додайте **контрольні показники рівності** (наприклад, різниця у середній зарплаті надавачів послуг ж/ч).

На що звернути увагу

- **Доступність**: окремо відстежуйте безбар'єрність (ДБН) та фактичну доступність для людей з інвалідністю і маломобільних груп.
- **Територіальна справедливість**: звіряйте показники по старостинських округах — це допоможе збалансувати ресурси.
- **Захист даних**: персональні дані — знеособлювати; для малих груп публікувати лише агреговані значення.
- **Зв'язок із цілями**: для кожного індикатора з таблиці вкажіть, яку ціль програми він «покриває» та яке управлінське рішення підказує (розширити послугу, змінити формат, перерозподілити бюджет).

Показник	Основні дезагрегації	Одиниця
Кількість установ/закладів соціальних послуг і підтримки (усього; стаціонарні; реабілітаційні; тимчасового перебування; спеціалізовані служби підтримки постраждалих від домашнього насильства/насильства за ознакою статі; комплексні)	Тип населеного пункту (місто/село); по кожному старостинському округу/населеному пункту	одиниці
Частка установ із безперешкодним доступом для осіб з обмеженою мобільністю (пандуси, санвузли за ДБН)	Тип населеного пункту; по кожному населеному пункту/округу	%
Кількість надавачів соціальних послуг	Стать; вікні групи (до 29; 30–44; 45–59; 60+); тип населеного пункту	осіб
Різниця у середньомісячній зарплаті жінок і чоловіків — надавачів соціальних послуг	—	грн
Кількість соціальних менеджерів на 10 тис. жителів	—	осіб/10 тис.
Кількість фахівців із надання соцпослуг на 1 000 (місто) / 500 (село) жителів	Тип населеного пункту	осіб/1 000; осіб/500
Кількість отримувачів базових соціальних послуг	Стать; вікові групи (0–14; 15–29; 30–44; 45–59; 60–74; 75+); тип населеного пункту; по округах/населених пунктах	осіб
Кількість сімей у складних життєвих обставинах (СЖО)	Під соціальним супроводом/ні; тип населеного пункту; по округах	одиниці
Кількість дітей у СЖО	Стать; вікові групи (0–3; 4–6; 7–14; 15–18); тип населеного пункту; по округах/населених пунктах	осіб
Кількість багатодітних сімей (3+ дітей)	Тип населеного пункту; по округах/населених пунктах	одиниці
Кількість дітей у багатодітних сім'ях	Стать; вікові групи (0–3; 4–6; 7–14; 15–18; 19–23); тип населеного пункту; по округах/населених пунктах	осіб
Кількість ДБСТ (дитячих будинків сімейного типу)	Тип населеного пункту; по округах/населених пунктах	одиниці

Кількість дітей у ДБСТ	Стать; вікові групи (0–3; 4–6; 7–14; 15–18; 19–23); тип населеного пункту; по округах/населених пунктах	осіб
Кількість патронатних сімей	Тип населеного пункту; по округах/населених пунктах	одиниці
Кількість дітей у патронатних сім'ях	Стать; вікові групи (0–3; 4–6; 7–14; 15–18; 19–23); тип населеного пункту; по округах/населених пунктах	осіб
Кількість прийомних сімей	Тип населеного пункту; по округах/населених пунктах	одиниці
Кількість дітей у прийомних сім'ях	Стать; вікові групи (0–3; 4–6; 7–14; 15–18; 19–23); тип населеного пункту; по округах/населених пунктах	осіб
Кількість сімей, де виховуються діти з інвалідністю	Тип сім'ї (повна; одинока мати; одинокий батько); кількість дітей (1; 2; 3–5; 5+); тип населеного пункту; по округах/населених пунктах	одиниці
Кількість сімей з дітьми, де мати/батько — особа з інвалідністю	Тип сім'ї; кількість дітей; тип населеного пункту; по округах/населених пунктах	одиниці
К-сть учасників АТО/ООС/заходів із нацбезпеки, що скористалися програмами реабілітації та ресоціалізації	Стать; вікові групи (18–29; 30–44; 45–59; 60+); тип населеного пункту; по округах/населених пунктах	осіб
Кількість дітей у сім'ях учасників АТО/ООС/нацбезпеки	Стать; вікові групи (0–3; 4–6; 7–14; 15–18; 19–23); тип населеного пункту; по округах/населених пунктах	осіб
К-сть осіб 18+ уперше визнаних особами з інвалідністю	Стать	осіб
К-сть осіб з інвалідністю, що отримують держдопомогу особам без права на пенсію	Стать; тип населеного пункту; по округах/населених пунктах	осіб
Загальна кількість осіб з інвалідністю	Стать; вікові групи (24–29; 30–44; 45–59; 60+); тип населеного пункту; по округах/населених пунктах	осіб

К-сть осіб віком 70+	Стать; інвалідність; сімейний статус (одинокі); потреба/отримання догляду; отримання соцпослуг (у межах/поза межами громади); тип населеного пункту; по округах/населених пунктах	осіб
Кількість дітей з інвалідністю	Стать; вікові групи (0–2; 3–6; 7–14; 15–18; 19–23); тип населеного пункту; по округах/населених пунктах	осіб

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ГРОМАД ЩОДО ПОСИЛЕННЯ СИСТЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОМУ НАСИЛЬСТВУ

На підставі проведених інтерв'ю, фокус-групових досліджень та аналізу практик реагування у Городенківській, Богородчанській, Верховинській, Коломийській, Перегінській та Болехівській громадах можна виокремити такі ключові напрями зміцнення системи протидії гендерно зумовленому насильству (ГЗН).

«Виходить, що ми з дітьми тікаємо, а він собі далі живе так, ніби нічого не сталося»

1. Розвиток інфраструктури безпеки та підтримки

Не всі досліджувані громади наразі мають повноцінні притулки, тому першочерговим є:

- **Створення кризових кімнат** або тимчасових безпечних просторів.
- **Розширення можливостей тимчасового розміщення постраждалих** у комунальних закладах соцсфери з дотриманням конфіденційності та мінімальних стандартів безпеки.
- **Розробка довгострокової стратегії** — відкриття денного центру або укладання партнерств з обласними установами для гарантованого прийому постраждалих з громад.

2. Система корекційної роботи з кривдниками

- **Запровадити або активізувати програми для кривдників**, передбачені законодавством, у співпраці зі службою пробації, психологами та соціальними працівниками.
- **Розробити механізм вилучення кривдника із сім'ї** у випадках, коли існує реальна чи потенційна загроза життю та здоров'ю постраждалої особи. Такий підхід мінімізує стрес і ризики для жертви: замість того, щоб жінка з дітьми залишали власний дім і втрачали звичне середовище, з дому має бути усунений кривдник, який своєю поведінкою створює небезпеку.

Жінки в інтерв'ю підкреслювали, що коли саме вони змушені покидати житло, то:

- Тому саме обмежувальний припис щодо кривдника, а не переселення жертви, має бути базовою практикою реагування.
- Забезпечити чіткий моніторинг виконання термінових та обмежувальних приписів, включно з контролем поліції та соціальних служб.
- Розширити просвітницькі програми для чоловіків (спортивні клуби, ветеранські простори, робочі колективи), спрямовані на формування ненасильницьких моделей поведінки та відповідального батьківства.

Протидія стереотипам і формування гендерної культури

- Реалізувати довгострокові кампанії проти гендерних стереотипів, спрямовані на рівний розподіл сімейних обов'язків і відповідального батьківства.
- Проводити роботу з чоловіками через спортклуби, ветеранські простори, молодіжні центри, де тематика насильства може обговорюватися відкрито.

- Запровадити освітні модулі у школах, орієнтовані на формування безпечної поведінки, культури поваги та ненасильницької комунікації.

3. Підтримка вразливих груп

Оскільки найчастіше постраждалими від ГЗН стають жінки, діти, пенсіонери та люди в складних життєвих обставинах, громади мають:

- Створювати індивідуальні плани супроводу, які включають соціальну, психологічну та юридичну допомогу.
- Розвивати мобільні соціальні команди, особливо у громадах, де відсутні прихистки для жертв ГЗН.
- Сприяти економічній незалежності жінок шляхом мікрогрантів, професійних курсів, підтримки мікропідприємництва.

4. Удосконалення системи обліку та моніторингу

- Впровадити єдиний міжвідомчий реєстр або узгоджену систему обміну даними щодо випадків ГЗН.
- Запровадити щорічні аналітичні огляди з описом динаміки, структурних проблем та пропозицій.
- Забезпечити конфіденційність інформації, щоб зменшити рівень прихованості та страх звернення.

5. Розвиток послуг підтримки сім'ї

- Розширити доступ до сімейного консультування, психологічної допомоги, медіації та супроводу.
- Створювати групи взаємодопомоги для жінок, батьків, дітей — свідків насильства.
- Розвивати центри соціальних послуг, у тому числі психологічні кабінети та мобільні консультаційні пункти.

Інтерв'ю із керівницею Перегінської громади Ірини Люклян як приклад жіночого лідерства

1. Які заходи впроваджує Перегінська громада для забезпечення рівного доступу жінок і чоловіків до ресурсів, послуг та участі в прийнятті рішень?

Перегінська територіальна громада забезпечує рівний доступ жінок і чоловіків до соціальних, медичних і адміністративних послуг. Громада організовує публічні обговорення, консультації з громадянами та враховує думки різних груп населення під час планування та реалізації програм і бюджетних рішень, сприяючи рівному включенню в процеси прийняття рішень.

2. Чи проводиться гендерний аналіз потреб мешканців громади при плануванні місцевих програм чи бюджету?

У процесі планування місцевих програм і бюджету враховуються потреби різних груп населення, включно з урахуванням соціальних аспектів (жінки, чоловіки, сім'ї з дітьми, вразливі категорії). Це забезпечує більш справедливий розподіл ресурсів за результатами такого аналізу.

3. Чи є у громаді елементи гендерно орієнтованого бюджетування і чи впроваджуються вони?

Компоненти гендерно орієнтованого бюджетування враховуються шляхом аналізу впливу бюджетних програм на рівні можливості жінок і чоловіків, що сприяє більш соціально збалансованому плануванню.

4. Як у громаді забезпечується участь жінок у місцевому самоврядуванні, особливо в старостинських округах і віддалених населених пунктах?

Жінки мають рівні можливості у роботі органу місцевого самоврядування, громадських комісіях, слуханнях та інших механізмах участі в житті громади. Більшість посад в

громаді займають жінки. Це стосується і сфери освіти, медицини, культури. Важливо зазначити те, що саме жінки займають керівні посади в громаді. Підприємницький сектор також представлений в більшій мірі жіночим контингентом. Щодо участі жінок в депутатських комісіях, то варто відзначити повне рівноправ'я, неупереджене ставлення та рівну участь у творенні та здійсненні депутатської діяльності. Крім того, проводиться активна інформаційна робота для залучення широкого кола мешканців

5. Чи враховуються гендерні аспекти при розробці програм підтримки молоді, підприємництва або освіти?

При розробці таких програм громада враховує інтереси та потреби обох статей, забезпечуючи рівний доступ до можливостей розвитку, навчання, підприємництва та працевлаштування.

6. Як Перегінська громада реагує на потреби вразливих груп населення (жінок, які зазнали насильства, самотніх матерів/батьків тощо)?

Вивченням потреб вразливих категорій населення на території громади займаються відповідні спеціалісти відділу охорони здоров'я і соціальної політики, служби у справах дітей, Територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг), які надають підтримку через комплекс соціальних послуг, включаючи консультації та допомогу для вразливих груп, постійно співпрацюючи з установами, організаціями громади, району та області.

7. Чи є в громаді відповідальна особа або структурний підрозділ, відповідальний за питання гендерної рівності?

Так, у Перегінській селищній територіальній громаді створений відділ охорони здоров'я і соціальної політики, який забезпечує реалізацію державної політики з питань

підтримки сім›ї; рівних прав та можливостей жінок та чоловіків; соціальної інтеграції осіб з інвалідністю; у сфері захисту прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Саме в межах цього відділу здійснюється координація соціальних ініціатив громади.

Крім того, в громаді створено рішенням виконавчого комітету від 28.02.2025 року Координаційну раду з питань запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі, гендерної рівності та протидії торгівлі людьми.

Напрямками її діяльності зокрема є:

- Забезпечення міжвідомчої співпраці органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій щодо реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі, гендерної рівності та протидії торгівлі людьми.
- Координація діяльності та взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, гендерної рівності та протидії торгівлі людьми.
- Узгодження заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, спрямованих на забезпечення комплексного підходу до подолання домашнього насильства, популяризацію сімейних цінностей. підвищення їх ефективності.
- Розроблення та/або розгляд пропозицій до проектів селищних цільових програм. інших актів щодо реалізації державної політики з питань гендерної рівності, запобігання домашньому насильству і насильству за ознакою статі, протидії торгівлі людьми.
- Координація проведення інформаційно-просвітницьких заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі, гендерної

рівності, протидії торгівлі людьми на території Перегінської селищної територіальної громади.

- Співпраця з громадськими об'єднаннями, іноземними неурядовими організаціями. міжнародними організаціями та іншими заінтересованими особами, благодійними фондами при розробці та реалізації заходів і програм (проектів), спрямованих на популяризацію сімейних цінностей, попередження домашнього насильства і насильства за ознакою статі, та підтримка громадських ініціатив з цих питань тощо.

8. Як здійснюється навчання працівників місцевої влади з питань гендерної рівності та ГЗН?

Працівники місцевої влади беруть участь у навчальних заходах, тренінгах і семінарах, організованих здебільшого обласними органами влади та громадськими організаціями, що працюють у цій сфері, пов'язаних з гендерною рівністю, соціальною політикою та бюджетуванням, що підвищує рівень компетентності у цих питаннях.

9. Чи були випадки, коли громада змінювала свої рішення або програми після врахування гендерного аналізу?

Громада проводить оцінювання соціальних програм та може вносити корективи на основі аналізу потреб різних соціальних груп, щоб забезпечити більш ефективну і збалансовану реалізацію політик.

10. Які подальші плани має Перегінська громада щодо впровадження принципів гендерної рівності в усіх сферах політики?

Планується продовжувати інтегрувати принципи гендерної рівності у стратегічні документи, програми розвитку, бюджетні процеси та соціальні ініціативи, розширюючи механізми залучення громадян до прийняття рішень та поліпшення доступу до послуг для всіх мешканців.

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ З ГЕНДЕРНОЇ ТЕОРІЇ

- **Андрогінія (андрогінна особистість)** — поєднання в індивіді водночас жіночих (фемінних) і чоловічих (маскулінних) властивостей. Андрогінна особистість уміщує найкраще з обох статевих ролей. Концепцію андрогінії на початку 1970-х років запропонувала американська психологиня Сандра Бем. Психологічна андрогінія означає високі показники одночасно за шкалами маскулінності та фемінності. Вона пов'язана з високою самоповагою, наполегливістю, ефективним виконанням батьківської ролі, мотивацією до досягнень, внутрішнім відчуттям благополуччя. Андрогінна особистість має багатий набір статеворольових поведінкових моделей і гнучко використовує їх залежно від обставин.
- **Андрогінність** — поєднання високого розвитку фемінності та маскулінності в одній людині (незалежно від статі).
- **Андроцентризм** — культурна традиція, яка зводить людську суб'єктивність до єдиної чоловічої норми, репрезентованої як універсальна об'єктивність, розглядаючи жіночу суб'єктивність як відхилення чи маргіналію. Це не просто «чоловічий погляд», а прийняття чоловічих нормативних уявлень і життєвих моделей як універсальних соціальних норм і моделей. Термін широко вживають теоретики гендерного підходу і феміністки для критики культур, де «чоловіче» і «жіноче» протиставляються, мають різну вагу і вибудувані ієрархічно; жіноче розуміється як «інше» або ігнорується.

- **Біологічний (статевий) детермінізм** — принцип, за яким визначальними для характеристики людини є біологічні, природні фактори. Критика фемінізму стосується довільного тлумачення цих «природних факторів» як незмінних.
- **Бісексуальність** — потяг індивіда до сексуальних контактів з представниками обох статей (поєднання гомо- і гетеросексуальної орієнтації).
- **Гендер (англ. gender — «рід»)** — стать як соціальна категорія на відміну від біологічної статі (sex). Соціальний конструкт, що охоплює соціальні можливості кожної статі в освіті, професійній діяльності, доступі до влади, сімейних ролях і репродуктивній поведінці. Є базовим виміром соціальної структури суспільства; стосується не анатомо-фізіологічних відмінностей, а соціально сформованих рис «жіночності» та «мужності».
- **Гендерна асиметрія** — непропорційна представленість соціальних і культурних ролей обох статей (а також уявлень про них) у різних сферах життя. Джерело — прихована дискримінація та патріархальні установки.
- **Гендерна дискримінація** — будь-яке розрізнення, виключення чи обмеження на підставі статі, яке впливає чи має на меті вплинути на вразливість чи визнання, здійснення прав людини та основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, громадянській чи будь-якій іншій сферах чи користування ними з боку жінок незалежно від їхнього матеріального статусу, на підставі рівності чоловіків та жінок.
- **Гендерна демократія** — система волевиявлення жінок і чоловіків як рівних у правах і можливостях, закріплена законом і забезпечена політико-правовою практикою та інституціями. Утверджує рівну суспільну цінність статей (принцип паритету), рівні права, обов'язки і відповідальність.

- **Гендерна дисфорія (порушення гендерної ідентичності)** — стан неприйняття людиною свого гендерного статусу з відчуттям гострої незадоволеності. Може мати різні причини, прояви і тривалість. Невідповідність зовнішнього вигляду гендерним нормам — гендерна неконформність; порушення меж через перевдягання — трансвестизм; найглибша форма — транссексуалізм (відкидання біологічної статі і прагнення її змінити, включно з хірургічним втручанням і зміною документів).
- **Гендерна (статева) диференціація** — процес наділення біологічних відмінностей між чоловіками і жінками різним соціальним значенням і використання їх як засобів соціальної класифікації.
- **Гендерна економіка** — напрям економічних досліджень, що аналізує механізми гендерної нерівності у формальному й неформальному секторах зайнятості, вплив політичних, торговельних і фінансових інститутів на статуси чоловіків і жінок; розробляє індекси/показники розвитку з урахуванням гендерної асиметрії.
- **Гендерна ідентичність** — усвідомлене прийняття людиною належності до чоловічої чи жіночої статі, взірців мужності й жіночності в культурі. Ширше за статеворольову ідентичність; не є синонімом «сексуальна ідентичність».
- **Гендерна ідеологія** — система ідей і уявлень про побудову суспільства та взаємини між жінками і чоловіками як соціальними групами; несе нову культуру стосунків між статями заради досягнення соціальних цілей.
- **Гендерна історія** — спеціальна історична дисципліна про ретроспективу гендерних стосунків.
- **Гендерна культура** — сукупність статеворольових цінностей та норм поведінки, потреб, інтересів і форм діяльності; зумовлена суспільним устроєм, шлюб-

но-сімейними звичаями, традиціями та релігійними віруваннями.

- **Гендерна нерівність** — соціальний устрій із суттєво відмінними соціальними позиціями жінок і чоловіків.
- **Гендерна політика** — утвердження партнерства статей у визначенні та реалізації політичних цілей і методів у діяльності держави, партій і громадсько-політичних об'єднань.
- **Гендерна психологія (психологія статі)** — галузь психології, що вивчає характеристики гендерної ідентичності, які детермінують соціальну поведінку залежно від статі. Охоплює психологію статевих відмінностей і гендерну соціалізацію. Перспективи: пошук психологічної схожості, вивчення стратегій подолання стереотипів, аналіз умов успішної самореалізації жінок у професії й чоловіків у сім'ї.
- **Гендерна рівність** — справедливий розподіл можливостей для жінок і чоловіків у здобутті освіти, виконанні сімейних і соціальних ролей.
- **Гендерна система** — інститути, поведінка і взаємодія, приписані індивідам відповідно до статі. За І. Хірдман: сукупність «гендерних контрактів» (для жінки — «домогосподарка», для чоловіка — «годувальник» у патріархальній ієрархії).
- **Гендерна (статеворольова) соціалізація** — процес засвоєння людиною соціостатевої ролі, призначеної суспільством від народження.
- **Гендерна статистика** — дані про становище жінок і чоловіків у сферах населення, сім'ї, здоров'я, освіти, комунікацій, зайнятості, політики тощо.
- **Гендерна стратифікація** — ієрархічний розподіл економічних і соціальних ресурсів за статевою належністю.
- **Гендерний аналіз** — оцінка різного впливу програм, законів і політики на жінок і чоловіків; збір якісної ін-

формації про гендерні тенденції та її використання для виявлення проблем і пошуку рішень.

- **Гендерний індекс людського розвитку** — показники ООН про становище жінок і чоловіків за базовими напрямами людського розвитку: здоров'я і тривалість життя, доступність освіти, матеріальний добробут.
- **Гендерний конфлікт** — взаємодія/стан, зумовлений суперечностями між гендерними цінностями, відносинами й ролями, що породжує зіткнення інтересів і цілей.
- **Гендерний підхід (гендерний вимір)** — риса політичної культури представницької демократії: врахування інтересів обох соціально-статевих груп; визнання того, що суспільні явища по-різному впливають на жінок і чоловіків.
- **Гендерні дослідження** — міждисциплінарна практика, що застосовує гендерний підхід для аналізу соціальних трансформацій і систем домінування. Охоплює соціологічні, психологічні, етнографічні тощо напрями; вивчає соціалізацію, патріархальні/егалітарні стосунки, ідентичність, сексуальність; аналізує не лише відмінності, а й владу та домінування.
- **Гендерні (статеві) ролі** — зразки поведінки жінок і чоловіків, засновані на традиційних очікуваннях щодо статі; набір норм і правил поведінки в конкретній ситуації. Змінюються з часом і різняться між культурами.
- **Гендерні стереотипи** — консервативні, загальноприйняті норми і судження про статус, поведінку, мотиви і потреби жінок і чоловіків; закріплюють наявні гендерні відмінності й відносини.
- **Гендерні стратегії** — суспільно значимі напрями дій інституцій і спільнот, спрямовані на утвердження гендерної демократії та розвиток гендерної культури.
- **Генетична стать** — стать, визначена набором статевих хромосом.

- **Гетеросексуальність** — сексуальна орієнтація на осіб протилежної статі. У феміністській соціології може розглядатися як політичний інститут підпорядкування жінок чоловікам.
- **Гомосексуальність** — сексуальний потяг до особи тотожної статі та сексуальні контакти з нею.
- **Гомофобія** — суспільна упередженість, у межах якої гомосексуальні стосунки вважають «неприродними».
- **Дискримінація жінок** — будь-які відмінності, винятки або обмеження за ознакою статі щодо реалізації жінками прав і свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, громадській та інших сферах (незалежно від сімейного стану).
- **Дискримінація за ознакою статі** — дії чи бездіяльність, що виражають будь-яке розрізнення, виняток або привілеї за ознакою статі, якщо вони спрямовані на обмеження або унеможливлюють визнання, користування чи здійснення на рівних підставах прав і свобод людини для жінок та чоловіків.
- **Диференційна соціалізація** — статевоспецифічний спосіб виховання, коли до хлопчиків і дівчаток ставляться по-різному, заохочуючи «традиційну» для статі поведінку.
- **Домашнє насильство** — діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.

- **Егалітарна державна політика (політика гендерної рівності)** — політика створення рівних умов для самореалізації особистості у всіх соціальних сферах незалежно від статі.
- **Економічне насильство** — форма домашнього насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру.
- **Емансипація** — процеси соціальної мобільності жінок, пов'язані з їх виокремленням як соціальної групи і виходом приватної сфери у публічну.
- **Жертва** — будь-яка фізична особа, що піддається насильству, зокрема домашньому
- **Жіноче підприємництво** — бізнес, яким керують жінки.
- **Жіночий рух** — соціальна, культурна і політична діяльність жінок і жіночих груп, спрямована на захист інтересів жінок і зміну системи гендерних відносин.
- **Жіночість** — див. **фемінність**.
- **Згвалтування** — це здійснення без згоди вагінального, анального або орального проникнення сексуального характеру в тіло іншої особи з використанням будь-якої частини тіла або предмета; статеві зносини із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи.
- **Маскулінність (чоловічність)** — система властивостей, які традиційно вважаються чоловічими: відповідність статевій належності, прийняття гендерних стереоти-

пів, дотримання «чоловічих норм», типові форми самореалізації.

- **Матріархат** — соціальний устрій, за якого сімейна і політична влада належить жінкам.
- **Патріархат** — влада батька (патріарха) над юридично недієздатними членами родини. У феміністській теорії — система родинних, соціальних, ідеологічних і політичних відносин, у яких жіноче підпорядковане чоловічому.
- **Переслідування** — умисна поведінка, яка полягає в повторному здійсненні загрозливої поведінки, спрямованої на іншу особу, що змушує його чи її боятися за свою безпеку.
- **Психологічне насильство** — форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи.
- **Революція сексуальна** — масова переоцінка норм сексуальної моралі й послаблення репресивності у ставленні до інтимного життя (характерно для 1960-х років XX ст.).
- **Репресивна статева мораль** — система жорстких антисексуальних поглядів у суспільстві.
- **Сексизм (статева дискримінація)** — упереджене ставлення до людини/групи через належність до певної статі; дискримінація за ознакою статі. Розрізняють сексизм щодо жінок і щодо чоловіків. Ідеї сексизму близькі до расизму, шовінізму, фашизму.

- **Соціальна активність** — поведінка соціальних суб'єктів, спрямована на зміну соціальних умов їхнього життя.
- **Сексуальне домагання** — будь-яка форма небажаної вербальної, невербальної або фізичної поведінки сексуального характеру, метою або наслідком якої є порушення гідності особи, зокрема, шляхом створення залякувального, ворожого, принизливого або образливого середовища.
- **Сексуальне насильство** — форма домашнього насильства, що включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності.
- **Сексуальна (статева) ідентичність** — прийняття індивідом власної сексуальної орієнтації (гетеро-, гомо- чи бісексуальної).
- **Сексуальна культура** — складова культури, що охоплює шлюбно-сімейні традиції, вірування, цінності та поведінку статей.
- **Сексуальна роль** — прийняття і дотримання індивідом нормативів сексуальної поведінки у побудові інтимних стосунків.
- **Сексуальне життя** — комплекс взаємостосунків чоловіка та жінки, що включає статевий акт і інші форми міжстатевого спілкування.
- **Сексуальність** — характеристика сексуального потягу, реакцій і активності.
- **Складні життєві обставини (СЖО)** — обставини, внаслідок яких сім'ї (особи) не можуть самостійно подолати

або мінімізувати негативний вплив, зокрема, таких обставин, як насильство в сім'ї.

- **«Скляна стеля»** — невидимі, формально незафіксовані бар'єри, що перешкоджають кар'єрному зростанню жінок; зумовлені стереотипами про «другосортність», обмеження здібностей і страх успіху.
- **Статева мораль** — система моральних норм, що регулює всі аспекти сексуальної поведінки.
- **Стать** — сукупність анатомо-фізіологічних ознак, що забезпечують відтворення і дозволяють розрізнити жіночі та чоловічі особини. Біологічну стать визначають: 1) генетичні ознаки (набір хромосом); 2) гонадні (репродуктивні органи: у жінок — яєчники та яйцеклітина; у чоловіків — яєчка та сперматозоїди); 3) гормональні (у жінок — естрогени, у чоловіків — андрогени); 4) соматичні (будова статевих органів і вторинні статеві ознаки).
- **Фемінізм (жіночий рух)** — теорія рівності статей і суспільний рух за визнання рівних прав жінки і чоловіка в сімейному та суспільному житті.
- **Фемінність (жіночність)** — сукупність фізичних, психічних і поведінкових властивостей, яких у певному соціумі очікують від жінки; традиційно протиставляється маскулінним якостям (пасивність, залежність, підлеглість, емоційність, ніжність тощо).
- **Фізичне насильство** — форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру.

ЛІТЕРАТУРА ТА НОРМАТИВНІ АКТИ

Міжнародні документи

1. Глобальний звіт про гендерну нерівність 2024. https://www.weforum.org/publications/global-gender-gap-report-2024/
2. Загальна декларація прав людини : ухвалена Генеральною Асамблеєю ООН 10.12.1948.
3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW). 1979 рік.
4. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція) : ратифікована Законом України від 20.06.2022 № 2319-IX.
5. Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 (2000) «Жінки, мир, безпека».
6. Резолюція Ради Безпеки ООН 1820 (2008) «Сексуальне насильство під час збройних конфліктів».
7. Факультативний протокол до Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок : ратифікований Законом України від 05.06.2003 № 946-IV

Національне законодавство України

8. Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2022 року № 752-р.

9. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року.

10. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 року.

11. Закон України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання та протидію насильству щодо жінок і домашньому насильству» від 20 червня 2022 року.

12. Операційний план реалізації Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на 2025–2027 роки, затверджений Кабінетом Міністрів України у 2024 році.

13. Порядок взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 року № 658.

Інші джерела

14. Портал «Децентралізація»/Івано-Франківська область: https://decentralization.gov.ua/areas/0342

15. Європейська хартія рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад. https://gender.auc.org.ua/?p=90

16. Протидія гендерно зумовленому насильству. https://divchata.org/blog/protidiia-genderno-zumovlenomu-nasilstvu

Додаток А.

Таблиця. «10 запитань — ключові висновки»

№	Питання опитувальника	Ключові висновки з громад
1	Як ви оцінюєте стан дотримання прав людини у вашій громаді?	Є позитивні зміни, але зберігаються проблеми з доступом до правосуддя та захисту вразливих груп. Низька правова обізнаність населення.
2	Які основні гендерні проблеми ви бачите в громаді?	Домінування патріархальних стереотипів, нерівний розподіл обов'язків у сім'ї, кадровий "голод" труднощі щодо вільного пересування осіб чоловічої статі в зв'язку з дією правового режиму воєнного стану
3	Які групи населення є найбільш уразливими з точки зору ГЗН?	Жінки з дітьми, постраждалі від домашнього насильства; люди з інвалідністю; ВПО; підлітки; особи, які перебувають в СЖО; особи похилого віку.
4	Які бар'єри заважають жертвам ГЗН отримати допомогу?	Страх осуду громади; домінування стереотипів; залежність від кривдника; недовіра до поліції та суду; відсутність спеціалізованих послуг у віддалених громадах.
5	Як місцева влада та соціальні служби реагують на випадки ГЗН?	Реагування наявне, але часто недостатньо ефективне; нестача ресурсів і фахівців; слабка міжвідомча координація.
6	Чи є в громаді достатня поінформованість про механізми захисту від ГЗН?	Поінформованість достатня; але присутні випадки, коли жителі не знають про гарячі лінії чи кризові кімнати.
7	Які успішні практики (якщо є) ви можете назвати у протидії ГЗН?	Освітні тренінги для молоді, співпраця з НГО, ініціативи взаємопідтримки (жіночі групи, просвітницькі заходи).
8	Які зміни або заходи ви б запропонували для покращення ситуації?	Створення кризових кімнат; просвітницькі кампанії; психологічна підтримка для жертв; посилення відповідальності посадовців; підвищення оплати праці, покращення сфери зайнятості
9	Які ресурси або підтримка потрібні вашій громаді для ефективної боротьби з ГЗН?	Кваліфіковані психологи та юристи; фінансування програм; транспортна доступність до центрів допомоги; інформаційні кампанії.
10	Що має бути пріоритетом у роботі з попередження ГЗН?	Освітня та просвітницька профілактика; підтримка жертв; створення безпечного середовища у громаді.

Додаток Б.

Таблиця. Види, форми прояву і наслідки насильства

Вид насильства	Форми прояву	Наслідки
Фізичне насильство в сім'ї	• штовхання, хапання, ляпаси; • побиття, стусани, укуси; • викручування рук; • смикання волосся; • спроби придушення; • мордування та катування; • заподіяння опіків; • кидання предметів в сторону жертви; • загроза будь-якою зброєю; • відмова у наданні необхідної допомоги в разі хвороби або вагітності	• порушення фізичного або психічного здоров'я; • нанесення шкоди честі та гідності постраждалого члена сім'ї; • смерть постраждалої особи
Сексуальне насильство в сім'ї	згвалтування, в тому числі «згвалтування в шлюбі»; • примус до небажаних сексуальних контактів; • сексуальні домагання; • дії сексуального характеру по відношенню до дитини: - розбещення дітей, втягування - дитини у заняття дитячою - проституцією або дитячою - порнографією тощо	• порушення фізичного або психічного здоров›я; • нанесення шкоди честі та гідності постраждалого члена сім'ї
Психологічне насильство в сім'ї	• словесні образи, погрози вбивства; • погрози завдання каліцтва, травм, побиття; • приниження, переслідування; • залякування; • пошкодження, псування або приховування особистих речей, предметів, прикрас тощо.	• емоційна невпевненість, закомплексованість; • нездатність захистити себе; • шкода психічному та душевному благополуччю особи
Економічне насильство в сім'ї	• умисне позбавлення члена сім›ї житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які особа (жертва) має передбачене законом право; • пошкодження, знищення власності; • проникнення в житло; • підпал; • обмеження (позбавлення) доступу до сімейного бюджету; • примус члена сім'ї виконувати важку, непосильну роботу; • економічна експлуатація.	• порушення фізичного або психічного здоров' я; • смерть постраждалої особи

Додаток В.

Таблиця. Державні, комунальні та неурядові організації та установи, що надають допомогу особам у складних життєвих обставинах, у тому числі, в ситуаціях насильства в сім'ї та в напрямку захисту прав дітей

Назва	Адреса, телефон	Послуги, які можна отримати
Івано-Франківський обласний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді	76004, м. Івано-Франківськ, вул. Грушевського, 21 +38(0342) 53 91 07 if_ocsssdm@i.ua	Надання допомоги сім'ям, дітям та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах, шляхом їх раннього виявлення, соціального супроводу та впровадження технологій відповідального батьківства і збереження сімейного виховання.
Центр соціально-психологічної допомоги	с. Верховина, вул. Коваля, 1 +38(03432) 2 51 45	Психологічні, соціально-педагогічні, юридичні, соціально-економічні та інформаційні послуги. Захист прав та інтересів осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах. Тимчасовий притулок та харчування осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах Заклад розрахований на 30 місць.
Центр соціально-психологічної допомоги постраждалим від домашнього насильства або за ознакою статі	вул. Лесі Українки, буд. 80А, с. Росохач, Івано-Франківська обл., 78151 Контактна особа фахівець із соціальної роботи Оксана Сусідко +38(097) 841 33 88.	Екстрене (кризове) втручання, консультування, інформування.
Денний центр соціально-психологічної допомоги людям, які постраждали від домашнього насильства	вул. Симоненка, 3 Б.	Соціально-психологічна та первинна правова допомога, організація і підтримка груп взаємодопомоги, проведення семінарів та тренінгів, спрямованих на подолання наслідків насильства й відновлення особистісних ресурсів. Також здійснюється соціально-профілактична робота, що запобігає повторним випадкам насильства та сприяє формуванню нульової толерантності до його проявів у суспільстві, а населення інформується про права постраждалих осіб і соціальні послуги, які можна отримати у денному центрі.

Елеос-Україна — Шелтер «Святої Ольги» (Лисецька громада, Івано-Франківська область)	Контактні телефони: +38(067) 343 64 24; +38(068) 777 03 41; +38(068) 155 66 77; +38(0342) 59 91 57.	Перебування: для жінок (і дітей) — постраждалих від домашнього чи гендерного насильства, а також осіб, переміщених через війну. Заклад розрахований приблизно на 30 місць.
Кризова кімната: шелтер для постраждалих від домашнього насильства.	Контактний телефон: +38(097)936 91 38. Адреси не розголошуються з безпеки постраждалих від насильства, і потрапити до «кризової кімнати» можна лише за направленням соціальної служби або поліції.	Прийом постраждалих від домашнього насильства на перебування до кризової кімнати проводиться цілодобово. Психологічна консультація, забезпечення базовими гігієнічними та продуктовими наборами на час перебування в кризовій кімнаті.
Мобільна бригада соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі	вул. Шевченка, буд.77, м. Городенка, Коломийський район, Івано-Франківська область, 78103. Контактна особа директор комунального закладу Іванна Золотарчук +38(068) 620 86 24.	Діагностика (оцінювання) психологічного стану постраждалої особи, оцінювання ризиків продовження чи повторного вчинення щодо неї насильства; • кризове та екстрене втручання з метою негайного усунення або мінімізації наслідків насильства шляхом виклику екстреної медичної допомоги, уповноваженого підрозділу органу Національної поліції, направлення та/або транспортування до Відділу соціально-психологічної допомогиособам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі тощо; • надання психологічної допомоги, у тому числі дітям, відповідно до індивідуальних потреб; • складення плану заходів щодо безпеки постраждалих осіб;- консультування з питань, пов'язаних з протидією насильству, в тому числі із залученням у разі потреби фахівців інших органів, служб, закладів, установ, організацій;

		• надання інформації про найближчі лікувальні заклади, в яких наявні медичні набори термінової постконтактної профілактики ВІЛ/СНІДу, інфекцій, що передаються статевим шляхом, і можливості отримати постконтактну профілактику протягом 72 годин з моменту небажаного та/або незахищеного сексуального контакту (в разі потреби); • проведення заходів із соціальної та реабілітаційної підтримки постраждалих осіб; • сприяння постраждалим особам в отриманні додаткових послуг (медичних, соціальних, психологічних, правових, забезпечення тимчасового притулку тощо), у тому числі шляхом направлення в разі потреби до відповідних загальних або спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб та/або інших суб'єктів; • інформування кривдника щодо можливості за власним бажанням пройти програму для кривдників.
Регіональний центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги в Івано-Франківській області	м. Івано-Франківськ, вул. Січових Стрільців, 25 +38(0342) 78 35 91	• захист; • здійснення представництва інтересів осіб, які мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; • складання документів процесуального характеру.
Богородчанське бюро правової допомоги	сел.Богородчани, вул. Шевченка, 69	
Болехівське бюро правової допомоги	м. Болехів, вул. Д. Галицького, 47	
Перегінське бюро правової допомоги	сел. Перегінське, вул. Сагайдачного, 26	
Верховинське бюро правової допомоги	сел. Верховина, вул. Франка, 23	

Коломийський місцевий центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги	м. Коломия, вул. Шухевича, 59	
Комунальна установа «Центр соціально-психологічної допомоги» Богородчанської селищної ради	77701, Україна, Івано-Франківський р-н, Івано-Франківська обл., селище Богородчани, вул. Шевченка, будинок 53	
Будинок матері і дитини	77760, Україна, Богородчанський р-н, Івано-Франківська обл., село Горохолина, вулиця Українська, будинок 177а	Допомага одиноким жінкам з їхніми дітьми, які знаходяться у важких життєвих обставинах
Урядова гаряча лінія 1547	www.1547.ukc.gov.ua Телефон: 1547	Цілодобова, анонімна підтримка жертв домашнього та гендерно зумовленого насильства
Центр "Ла Страда – Україна" (Кризова лінія)	Телефони: • 0 800 500 335 (зі стаціонарного) • 116 123 (безкоштовно з моб.) www. la-strada.org.ua	Онлайн-консультації, психологічна підтримка, правова допомога
Центри підтримки UNFPA Україна («Розірви коло»)	Телефон: 0 800 213 103 (щодня з 9:00 до 21:00) www.rozirvykolo.org	Карта притулків, кризових кімнат, поради, чати
Безоплатна правова допомога (Міністерство юстиції України)	Телефони: • 0 800 213 103 • 0 800 50 27 57 www.legalaid.gov.ua	Юридична допомога, захист прав постраждалих
Телефон довіри МВС України (насильство, торгівля людьми)	Телефони: 0 800 505 501 або короткий номер 527 (з мобільного)	Цілодобово, анонімно
Центр психічного здоров'я та кризового консультування (МОЗ/партнери)	Телефон: 0 800 60 20 19	Психологи надають підтримку під час кризових ситуацій (тривога, паніка, ПТСР, насильство)

Додаток Г.

Алгоритм реагування відповідальної/уповноваженої особи виконавчого комітету територіальної громади на випадки домашнього насильства

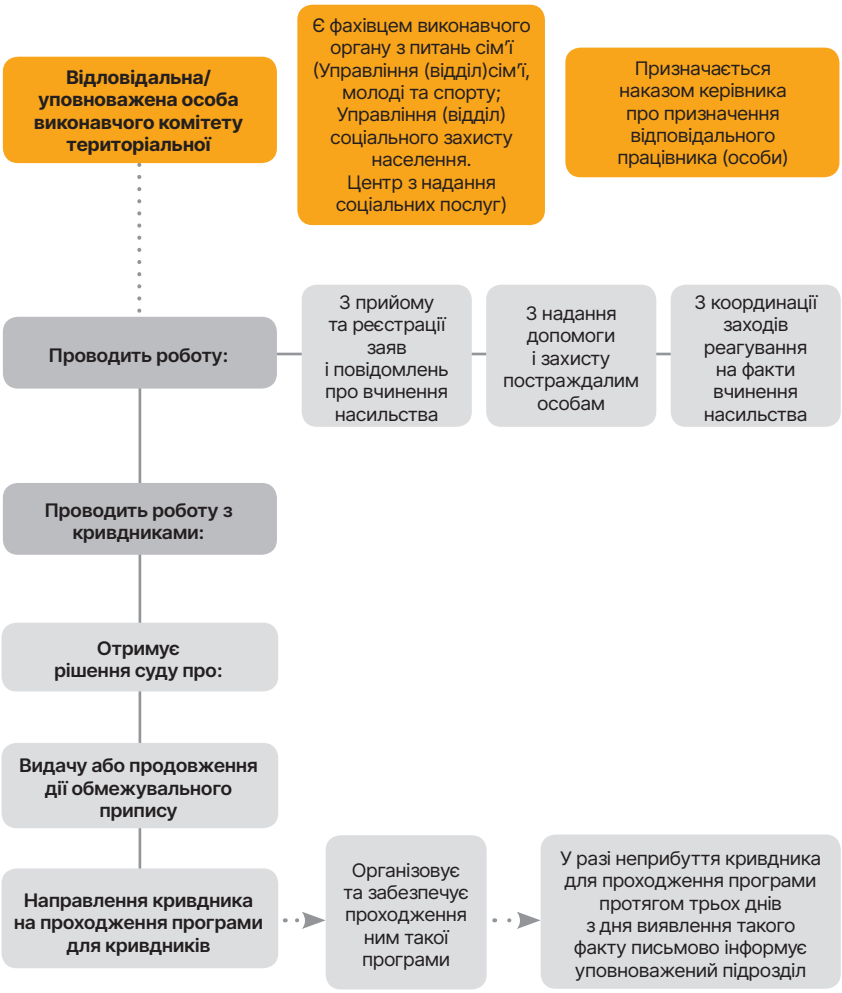

Додаток Д.

Алгоритм реагування міського голови/голови виконавчого органу територіальної громади на випадки домашнього насильства

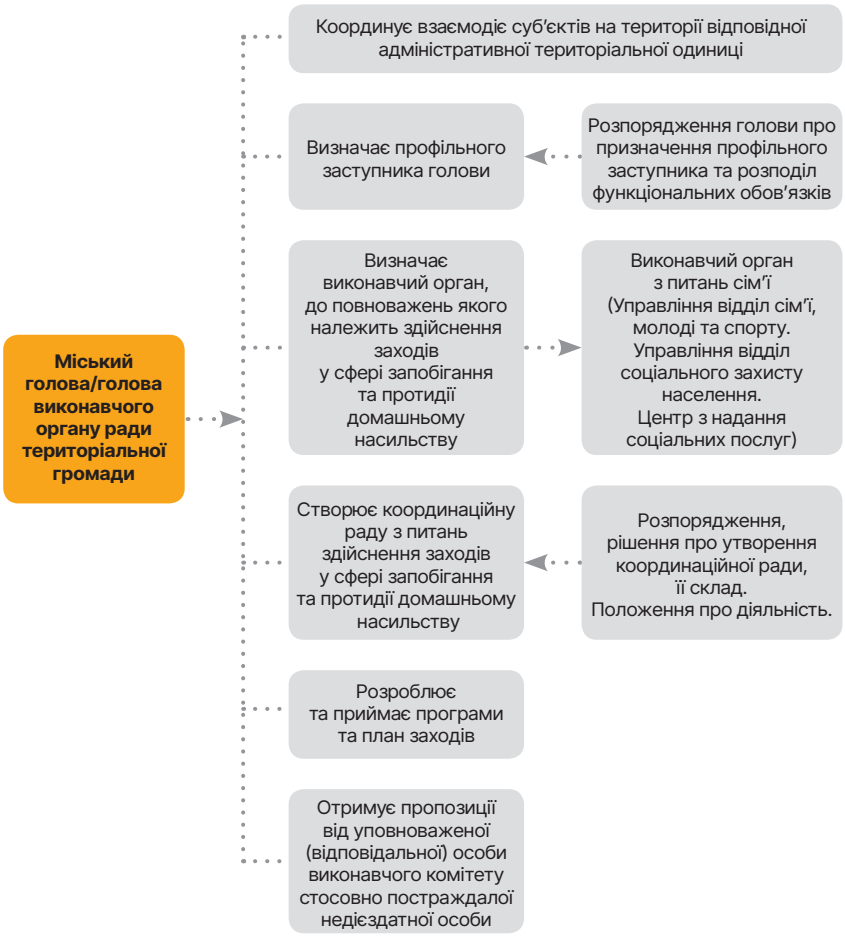

Додаток Е.

Алгоритм реагування заступника голови виконавчого органу ради територіальної громади на випадки ГЗН

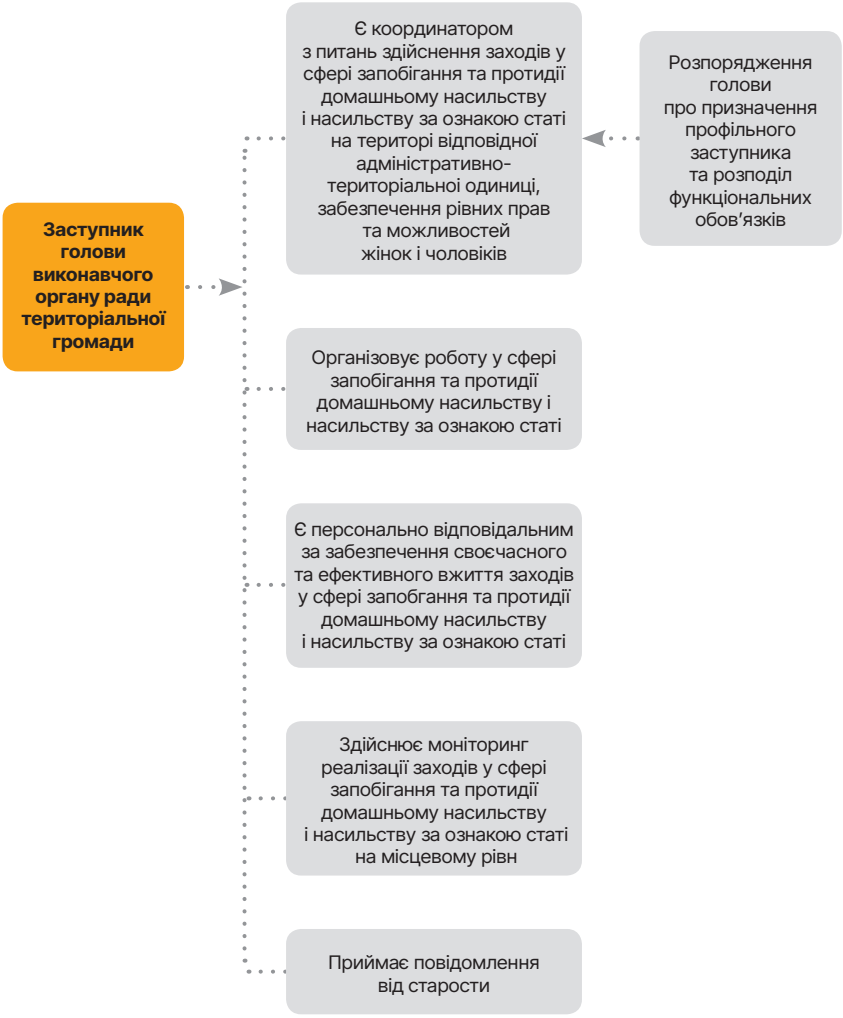

Додаток Є.
Алгоритм реагування старости на ГЗН

Додаток Ж.

Алгоритм реагування на випадки ГЗН (на прикладі Коломийської громади)

1. Інституційна основа та координація

У Коломийській міській територіальній громаді забезпечена чітка міжвідомча взаємодія у сфері запобігання та протидії домашньому та гендерно зумовленому насильству.

З метою координації дій різних служб та реалізації державної політики у цій сфері рішенням міського голови створено:

Міжвідомчу раду з питань сім'ї та гендерної рівності, демографічного розвитку, запобігання домашньому насильству та протидії торгівлі людьми.

До складу Ради входять представники:

- структурних підрозділів міської ради,
- закладів охорони здоров'я,
- освітніх установ,
- Національної поліції.

Функції Ради:

- координація міжвідомчих алгоритмів,
- моніторинг випадків домашнього насильства,
- оцінка ризиків,
- планування спільних профілактичних заходів,
- відпрацювання механізмів реагування на складні випадки.

Алгоритм реагування на випадки домашнього насильства

Громада забезпечила чіткий поетапний механізм, що дозволяє особам, які постраждали, отримати допомогу якнайшвидше та в повному обсязі.

Виклик поліції

У разі небезпеки або скоєння насильства:

- необхідно телефонувати **102**,
- або особисто подати заяву до відділення поліції.

Подальші дії поліції:

- виїзд на місце події,
- винесення термінового заборонного припису (за необхідності),
- інформування відповідних служб,
- внесення даних до Єдиного реєстру випадків домашнього насильства.

2. Отримання медичної допомоги

У разі фізичного чи сексуального насильства:

- постраждала особа звертається до лікарні або поліклініки,
- медичні працівники фіксують тілесні ушкодження,
- інформація передається до поліції відповідно до законодавства.

Медичні заклади є першою точкою, де часто виявляють приховане насильство.

3. Захист прав дітей

Якщо жертвами або свідками стали діти:

- необхідно звернутися до служби у справах дітей Коломийської міської ради.

Функції служби:

- оцінка загрози дитині,
- вилучення дітей із сім'ї у разі реальної небезпеки,
- супровід сімей у складних життєвих обставинах,
- залучення психолога й інших спеціалістів.

4. Правова допомога постраждалим

Постраждалі можуть отримати:

- юридичну консультацію,

- безоплатну вторинну правову допомогу,
- супровід справи в суді.

Ці послуги надає
Коломийський місцевий центр з надання БВПД
(м. Коломия, вул. А. Міцкевича, 8).

Практичний посібник для територіальних громад

УДК 305-055.2+343.91(477.86):352

ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПРОТИДІЯ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОМУ НАСИЛЬСТВУ:

досвід територіальних громад Івано-Франківщини

Колектив авторів:
Марчук Василь Васильович — координатор проєкту
Кобець Юлія Василівна — гендерна експертка
Мадрига Тетяна Богданівна — розробниця посібника

Наклад: 620 примірників

Івано-Франківськ, 2026